

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Antisemitismus v českých zemích 1918 – 1938

Bc. Petra Jedličková

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Antisemitismus v českých zemích 1918 – 1938

Bc. Petra Jedličková

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Profant, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Martinu Profantovi, Ph.D. za jeho pomoc při konkretizování tématu a výběru literatury a za jeho odborné vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za velkou podporu.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	ANTISEMITISMUS	4
3	HISTORICKÝ VHLED - ŽIDÉ V ČECHÁCH OD PRVNÍ ZMÍNKY DO ROKU 1918	8
3.1	PŘÍCHOD ŽIDŮ DO ČECH	8
3.2	ŽIDÉ U NÁS VE 13. – 14. STOLETÍ	9
3.3	ŽIDÉ V DOBĚ HUSITSKÝCH VÁLEK A V 16. STOLETÍ	11
3.4	SITUACE ŽIDŮ V 17. STOLETÍ AŽ DO 1. POLOVINY 18. STOLETÍ	12
3.5	ŽIDÉ ZA VLÁDY MARIE TEREZIE A JOSEFA II.	13
3.6	ŽIDÉ V 1. POLOVINĚ 19. STOLETÍ AŽ DO ROKU 1867	14
3.7	ŽIDÉ V ČECHÁCH PO ROCE 1867	15
3.7.1	<i>Český antisemitismus ve druhé polovině 19. století</i>	18
3.7.2	<i>Hilsnerova aféra</i>	21
4	VZNIK ČESKOSLOVENSKA	27
5	PRVNÍ REPUBLIKA A ŽIDOVSKÁ OTÁZKA	29
5.1	ŽIDÉ V NOVÉM STÁTĚ	29
5.2	POVÁLEČNÝ ANTISEMITISMUS	29
5.3	NEJEDNOTNÍ ŽIDÉ – EXISTENCE ŽIDOVSKÝCH SPOLKŮ	32
5.3.1	<i>Českožidovský proud</i>	32
5.3.2	<i>Sionisté</i>	33
5.3.3	<i>Německožidovský proud</i>	34
5.4	ŽIDÉ V ČESKOSLOVENSKU V PRVNÍ POLOVINĚ 30. LET	35
5.4.1	<i>Vznik fašistických organizací</i>	36
5.5	ŽIDÉ V ČESKOSLOVENSKU VE DRUHÉ POLOVINĚ 30. LET	42
6	ODLIŠNÁ SITUACE V SOUSEDNÍCH STÁTECH	46
7	ANTISEMITISMUS V TISKU A OHLASY ŽIDŮ V TISKU	48
7.1	ČESKOSLOVENSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ – PRÁVO LIDU	49

7.2 REPUBLIKÁNSKÁ STRANA ZEMĚDĚLSKÉHO A MALOROLNICKÉHO LIDU – VENKOV	52
8 STEINHERZOVA KAUZA	57
8.1 SAMUEL STEINHERZ	57
8.2 OBDOBÍ REKTORÁTU A ROZPOUTÁNÍ TZV. STEINHERZOVY KAUZY	59
9 ZÁVĚR	64
10 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	67
11 RESUMÉ	71

1 Úvod

Ve své diplomové práci se zaměřuji na popis fenoménu antisemitismu v době první československé republiky, tedy v letech 1918 až 1938. Období po 28. říjnu 1918 je obecně známé pod heslem demokracie a dále liberálním přístupem prezentovaným především ve vztahu k menšinám. Je tedy velmi zajímavé a dle mého názoru i přínosné poodhalit i stinné stránky této doby v Československu, jakými projevy antisemitismu určitě byly. Antisemitismus se stal a stává častým motivem pro sepsání knih či natočení filmů a dokumentů, ale většina autorů se tváří v tvář nesmyslnosti a hrůze druhé světové války zaměřuje právě na holocaust. I proto se mým ústředním motivem práce stalo období meziválečné, které pomalu a postupně připravilo půdu pro pozdější hrůzné konečné řešení.

Antisemitismus je určitý způsob vnímání Židů, které se dá vyjádřit jako nenávist vůči Židům. Tato nenávist často eskalující ve slovní a fyzické projevy se zaměřuje nejen proti židovským osobám, ale i proti židovskému majetku, institucím, zařízením či celým židovským komunitám.

Cílem práce je postihnout a poodhalit fenomén antisemitismu v Československu v letech 1918-1938 a poukázat na postavení a osudy židovské menšiny v této době. Pro sepsání práce jsem tak využívala literaturu o dějinách Židů v českých zemích, dále jsem studovala knihy o podstatě a kořenech antisemitismu obecně, k dalším kapitolám mi posloužily spisy zabývající se antisemitismem a jeho projevy v českých zemích a v neposlední řadě jsem se obracela na dějiny české žurnalistiky a články z dobového tisku. Pro vytvoření práce o antisemitismu byla také nutná analýza konkrétní společnosti a její politická situace, k čemuž jsem četla knihy o dějinách Československa v letech 1918-1938.

Práce je rozčleněna do sedmi velkých kapitol a několika podkapitol. V první části se pokouším přiblížit, v čem spočívá podstata antisemitismu.

Uvádím zde první použití pojmu antisemitismus a snažím se ukázat, jaké důvody měla eskalace antisemitismu v 19. století, kdy se začal probouzet zájem o historii antisemitismu se vznikem pojmu moderního národa.

Druhá kapitola je věnována dle mého názoru velmi důležitému historickému kontextu dějin Židů v Čechách. Kapitola je rozčleněna na části podle jednotlivých časových úseků a je přiblížen vztah židovského a nežidovského obyvatelstva od doby příchodu Židů do Čech a jejich usídlení v 11. století až do jejich emancipace po roce 1867. Předposlední podkapitola této části je naplněna reakcí na emancipaci Židů a to tedy konkrétně projevy antisemitismu ve druhé polovině 19. století. Poslední podkapitola pak přináší hlubší nahlédnutí do vyvrcholení antisemitských nálad konce 19. století – případ obvinění Žida Leopolda Hilsnera z rituální vraždy mladé dívky Anežky Hružové a následný proces známý jako hilsneriáda. Již zde jsem přiblížila osobnost T. G. Masaryka, který se do procesu zapojil jako obhájce nevinu Leopolda Hilsnera a proces označil jako vykonstruovaný. Tento jeho názor vyvolal u většiny veřejnosti neskrývaný negativní postoj k Masarykovi.

Ve třetí kapitole se zaměřuji na vznik Československa. Podruhé se zde objevuje postava T. G. Masaryka, který sehrál důležitou roli při vzniku nového státu v roce 1918, kdy prosadil myšlenku na demokratický stát s liberálním přístupem k menšinám. Československo se tak stalo jediným státem, kde se Židé mohli oficiálně přihlásit k židovské národnosti.

Následující čtvrtá kapitola však neguje prvotní nadšení, které přehlušil poválečný antisemitismus ve dvacátých letech, který se vzedmul z poválečného nedostatku základních životních potřeb. Popisuji zde jednotlivé známé nepokoje a také stanoviska státu k této situaci. Dále mi připadalo zásadní přiblížit nejednotnost Židů v Československu a analyzovat jednotlivé židovské spolky – německožidovský proud, českožidovský proud a sionistický proud. Práci jsem pak posunula do období první poloviny třicátých let, kdy se vlivem celosvětové

hospodářské krize a nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu probouzely znovu antisemitské nálady. Vlivem propagandy vznikala i řada fašistických organizací, z nichž velmi výrazná byla Národní obec fašistická a hnutí Vlajka. Právě organizace Vlajka mě zavedla i do Plzně, kde také velmi výrazně působila, což mě zaujalo z osobního hlediska – v Plzni studuji a nedaleko Plzně i bydlím. Závěr kapitoly je pak věnován eskalaci antisemitismu po vydání Norimberských zákonů a také konci éry první republiky po „mnichovské zradě“.

V páté kapitole jsem se poohlédla do sousedních států a snažila jsem se přiblížit situaci tamějšího židovského obyvatelstva po první světové válce a porovnat ji tak s postavením Židů v Československu.

Šestá část práce přináší vhled na dobový antisemitský tisk. Tento „tištěný“ antisemitismus se v době první republiky a hlavně také v období krátké druhé republiky řadí k hlavním projevům antisemitských nálad.

Poslední kapitolu jsem věnovala osobnosti židovského profesora Německé univerzity v Praze Samuela Steinherze. Zabývala jsem se jeho životem a hlavně tzv. Steinherzovo kauzou s okolnostmi kolem rektorátu právě profesora Samuela Steinherze. Českých zdrojů k této problematice je jen hrstka a tak jsem využívala především anglický text od Antonína Kostlána.

Tato práce nedokáže zabrat celé téma antisemitismu a nemůže zahrnout úplně vše o něm v těchto několika kapitolách, přináší však můj pohled na věc a ukazuje souvislosti, které odhalují, že antisemitismus tu byl téměř vždy v různých formách a je velmi pravděpodobné, že zatím ještě nenapsal svůj epitaf.

2 Antisemitismus

Antisemitismus se dá pravděpodobně nejuvěstižněji popsat jako způsob nazírání na Židy, který může vyústit v nepřátelství, negativní postoj a všeobecnou nevraživost vůči nim. Může se jednat o osobní nenávist či o institucionalizované násilné perzekuce. Antisemitismus může být namířen proti Židům, ale i proti jejich majetku, židovským společnostem, institucím a náboženským komunitám.

Vedle antisemitismu existuje také antijudaismus, který je zaměřen skutečně proti náboženství judaismu, a odpor proti Židům v tomto případě obsahuje náboženský motiv. Často však bývá antijudaismus doplněn dalšími nenávisťmi a i antisemitismus je často doprovázen náboženskými argumenty. Je tedy patrné, že se tyto dva směry ve většině případů doplňují a nelze je striktně oddělovat.

Pojem antisemitismus a antisemitský použil již v roce 1860 židovský orientalista Moritz Steinschneider (1816-1917) ve své kritice antisemitismu Ernesta Renana (1823-1892). Renan ve svých přednáškách srovnával Semity a Evropany konkrétně v jejich náboženství. Vyjadřoval se o semitském náboženství a jeho monotónnosti, která omezuje a zužuje lidský rozum. Doporučoval vzdalovat se co nejvíce semitskému duchu, který je svou přirozeností protifilozofický a protivědecký.¹ Dále se s pojmem antisemitismus setkáváme také u pruského historika Heinricha von Treitschke (1834–1896), který v roce 1871 sepsal antisemitský text Naše vyhlídky. Treitschke ve svých spisech považuje slovo semitský synonymem ke slovu židovský. Jeho text inicioval diskusi o antisemitismus, tzv. Berliner Antisemitismusstreit. Treitschke sice ve svých textech vyjádřil některé motivy, které se později staly ideovou výbavou antisemitismu, ale pro běžné antisemitské použití byl příliš složitý. A pravděpodobně za neznámějšího tvůrce pojmu antisemitismus je označován německý

¹ <http://virtually.cz/archiv.php?art=13275> (náhled 31. 1. 2015)

novinář Wilhelm Marr (1819-1904), který v roce 1879 založil Antisemitskou ligu a v témže roce sepsal kratší dílo s urážlivým obsahem s názvem Vítězství židovství nad germánstvím. Prostřednictvím tisku se do hlubšího povědomí veřejnosti pak slovo antisemitismus dostalo v roce 1881, kdy Marr vydal brožuru pojmenovanou Volné antisemitské spisky a rakouský germanista Wilhelm Scherer svými texty slovo také zpopularizoval v tisku *Neue Freie Presse*.

Historie antisemitismu je součástí dlouhého a složitého příběhu vztahů mezi Židy a lidmi nežidovského původu v podmínkách židovského rozptýlení.² Zájem o tuto historii začal existovat až v průběhu 19. století s nástupem pojmu moderního národa. Zrod antisemitismu byl také provázen oslabováním starých náboženských a duchovních hodnot judaismu. Teprve v druhé polovině 19. století začal hrát antisemitismus roli, jelikož až v této po revolucích roku 1848 zanikly ve většině západoevropských a středoevropských zemích poslední zákonná omezení týkající se přístupu Židů do nežidovské společnosti. Židé se tak dostávali do nových profesí, které předtím nezastávali, a vytvořila se tak půda pro konfrontaci.

Emancipace Židů znamenala zrušení autonomie starého židovského společenství a zároveň vědomé zachování Židů jako samostatné skupiny ve společnosti. Rovnoprávnost pro příslušníky všech národností přinesla nový politický útvar, kdy staré vládnoucí třídy byly zbaveny svého privilegia vládnout a staré utlačované třídy svého práva na ochranu. Zároveň se však uskutečnil proces vzniku třídní společnosti, který společnost znovu rozdělil ekonomicky i společensky. Výjimku tvořili Židé, kteří do společnosti vstupovali specifickým způsobem. Jejich bohatství je řadilo sice ke střednímu stavu, nepodíleli se ale na jeho kapitalistickém rozvoji. Zvláštní ochrana, jakou jim poskytoval stát, a specifické služby, které Židé poskytovali vládám, zamezovaly jejich

² ARENDOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I-III*, 2. vydání, Praha, Oikoymenh 2013, ISBN 978-80-7298-483-1, str. 14

zařazení do třídního systému i vytvoření zvláštní třídy. Tato koncepce odpovídala zájmu Židů jako skupiny o sebezáchovu a přežití, což by šlo jen těžko bez zájmu a praktických opatření vlád.³

Důležité je také uvést v této době v Prusku (později Německu), jak narůstala nenávist k Židům. Od roku 1868 prchali ruští Židé před bídou a hladomorem a první zastávkou na cestě na západ se stalo z praktických i geografických důvodů Prusko. Po sjednocení Německa v roce 1871 trval nějakou dobu průmyslový rozkvět, který ale pak vystřídala těžká hospodářská krize. Velké množství východních Židů v zemi způsobilo jejich obviňování ze špatné hospodářské situace. Žid se stával symbolem kapitalistického zla a zhroucení německé burzy bylo přičítáno židovským finančním machinacím.⁴ Snadno se tak ideologicky aktivovala nenávist vůči Židům. Vznikaly tak moderní antisemitská hnutí a strany, které se zvláště ve střední Evropě objevovaly od konce 70. let 19. století, kdy probíhaly spíše teoretické diskuze. Nejvíce se antisemitská hnutí a strany projevovaly však v 80. a 90. letech 19. století, kdy zásadně zpochybňovaly možnost integrace Židů do většinové společnosti. Antisemitismus se stal populární ideologií a byl přítomen v programech mnoha politických stran. Příkladem vzrůstu antisemitismu pro toto období je především Dreyfusova aféra ve Francii, která aktivovala antisemitský potenciál hnutí Ohňové kříže. V rámci rakouských zemí Habsburské monarchie byla výrazná antisemitská Hilsnerova aféra.

Bezprostředním impulsem k rozvoji moderního antisemitismu byla krize liberální politiky a následná hospodářská krize v posledních desetiletích 19. století. Nespokojenost s liberalismem se ale netýkala pouze oblasti ekonomiky, ale také celkového pohledu na společnost: stále více politiků, novinářů a dalších veřejně činných lidí hledalo alternativní

³ ARENDOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I-III*, str. 63-64

⁴ DWORKOVÁ, D. – VAN PELT, J., R.: *Osvětím: 1270 – současnost*, 1. vydání, Praha, Argo 2006, ISBN 80-7203-751-X, str. 51-52

návody, jak společnost uspořádat, začali se odklánět od liberálního individualismu a ztrácet víru v celkový společenský pokrok. S tím souviselo i postupné vyostření nacionalismu, který ke konci 19. století používá stále radikálnější, bojovnější slovník a útočí na skutečné i domnělé oponenty. Antisemitům místo porozumění fungování tržního hospodářství stačila jen víra v to, že za všechny problémy světa mohou Židé. Moderní antisemitismus by byl nemyslitelný bez šíření teorií světového židovského spiknutí, současně vycházel z již dříve existujících názorů na Židy, jeho novost ovšem spočívala v kombinaci několika faktorů: již (alespoň z formálního hlediska) uzavřeného procesu emancipace Židů, moderní masové a nacionalistické politiky a později též rasismu.⁵

⁵ http://holocaust.cz/cz/history/antisemitism/history/modern_antisemitism (náhled 25. 1. 2015)

3 Historický vhlad - Židé v Čechách od první zmínky do roku 1918

3.1 Příchod Židů do Čech

První nejstarší doklad o přítomnosti Židů v Čechách je zlatý prsten z 11. století s hebrejským nápisem vykopaný v Praze na Náměstí Republiky. Z 11. století jsou známá první židovská sídliště v pražském podhradí a v okolí Vyšehradu. Když obě sídliště zanikla, přesunulo se židovské obyvatelstvo do nové osady na pravém břehu Vltavy (dnešní Josefov), která se stala jejich centrem a zůstala jím po dlouhá staletí.⁶ Židé se v Čechách zasloužili o rozvoj domácího obchodu a řemeslného podnikání. „Až do počátku 13. století byli považováni téměř za cizince, obchodovali volně s naturálními produkty i hotovými výrobky, mohli si zřejmě svobodně volit, kde budou bydlet, mohli provozovat řemesla, získávat půdu, domy apod. Někteří působili u dvora i jako vysocí dvorští úředníci.“⁷

Od konce 11. století se o Židech v Čechách dozvídáme v Kosmově kronice. Roku 1096 se totiž konala první křížová výprava. Ze zápisu Kosmovy kroniky je patrné, že tato křížová výprava měla pro Židy katastrofální následky i v Čechách a na Moravě. „Téhož roku bylo takové hnutí, ba božské zanícení v lidu pro cesty do Jeruzaléma, že v německých krajinách, zejména ve východních Francích, zůstalo jen velmi málo obyvatelů na hradech a ve vsích. A poněvadž pro množství vojska nemohli všichni zároveň jít jednou cestou, někteří z nich, táhnouce touto naší zemí, z dopuštění Božího se obořili na Židy a proti jejich vůli je křtili a ty, kteří se protivili, zabíjeli. Biskup Kosmas vida, že se tak děje proti

⁶ VESELÁ-PRUDKOVÁ, Lenka: *Židé a česká společnost v zrcadle literatury*, Praha, NLN, s. r. o. 2003, ISBN 80-7106-430-0, str. 5

⁷ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2. vydání, Praha, SEFER 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 14

ustanovením církevních zákonů, a veden jsa horlivostí pro spravedlnost, pokoušel se brániti tomu, aby je násilím nekřtili; ale marně, protože neměl osob, které by ho v tom podporovaly.“⁸

3.2 Židé u nás ve 13. – 14. století

Od počátku 13. století se situace podstatně změnila po zasedání církevního koncilu roku 1215 (IV. lateránský koncil), kterému předsedal papež Innocenc III. Tento koncil stanovil úplné oddělení židovských obyvatel v křesťanských zemích a přikázal jim nosit zvláštní označení. Tímto rozhodnutím se stal styk s křesťany velmi omezeným, často byl povolen pouze v oblasti obchodu. Od této doby se utvářely pro Židy speciální „obce“, které byly od okolního světa téměř zcela uzavřené. Židé se stali specifickou skupinou obyvatel, která byla různými nařízeními zatlačena na okraj společnosti. Všechny možné úkony směli Židé konat pouze se svolením panovníka.

Roku 1247 vydal papež Innocenc IV. bulu, která chránila Židy, zakazovala ostatním obyvatelům nutit Židy ke křtu, bránit jim v jejich bohoslužbě a fyzicky je napadat.

Český král Přemysl Otakar II. vydal ve druhé polovině 13. století nařízení Statuta Judaeorum, které přineslo českým Židům písemné potvrzení jejich právního a společenského postavení. Tento dokument definoval právní postavení židovských obyvatel. Mimo to byli dle nepsané dohody Židé služebníky či otroky královské komory (de facto králův majetek), který jim za to zaručoval ochranu před ostatními obyvateli, dále jim přislíbil svobodu náboženského života a dovolil jim obchod s penězi.⁹ Tato nepsaná dohoda o protislužbách byla po staletí přebírána i dalšími panovníky s menšími úpravami.

⁸ KOSMAS: *Kosmova kronika česká*, Praha, Svoboda 1972, str. 146

⁹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 23

Na přelomu 13. a 14. století se změnila politická situace ve střední a západní Evropě, která znamenala pro Židy časté problémy a dokonce i pogromy. Jde také o dobu morové epidemie a právě z šíření moru byli Židé obviňováni. Ani Židé v Českých zemích se nevyhnuli pronásledování, ale nedocházelo zde k tak velkým krvavým zabíjením jako v ostatních zemích.

Roku 1376 nastoupil na český trůn Václav IV., který je často označován za „přítele kacířů“. Byl znám tím, že měl rád židovské obyvatelstvo, ale nevydal pro ně téměř žádný mimořádný dokument. Spíše vstoupila do dějin událost velké protižidovské bouře v dubnu v roce 1389, která se uskutečnila v Praze o Velikonocích z podnětu incidentu jednoho kněze s Židem, kdy byla znesvěcena hostie. Zahynulo přes 750 osob a byly vyrabovány židovské domy, vypáleny obě synagogy a zdevastován hřbitov. Zpráva z této doby s názvem Pašije pražských židů měla zřejmě zpětně fungovat jako obhajoba jednání křesťanů při pogromu. *„Po sobotě na úsvitu prvního dne v týdnu vstoupil kněz s tělem Kristovým do Židovského města. Židé mu vyšli vstřív, nesouce v rukou kameny, a volali, řkouce: „Ukamenován buď tento, neboť synem božím se činil!“ Potom děti židovské, sbírajíce kamení po ulicích, vyšly proti knězi, volajíce a řkouce: „Zlořečený, jež neseš ve svých rukou!“ (...) A ti, kteří vrhali kameny na Ježíše, byli mocí rychtářovou jati a vedeni do domu biřicova, jenž se obecně nazývá šatlava. I stalo se, když to uslyšeli kazatelé chrámů pražských, že řekli těm, kdož byli přítomni jejich kázáním: „Vskutku, nepomstíte-li náležitě křivdu učiněnou Ježíšovi, všichni v tomto roce budete snášeti potupu.“ A když křesťané, naplnění tehdy milostí boží a horliví v lásce k němu, uložili do svých srdcí tyto řeči, zavrhuující naprosto rozhodnutí biskupů a konšelů, řekli sami sobě: „Co na to učiníme, neboť tento nevěrný dav židovský mnoho zlých urážek nejen proti nám, nýbrž spíše i proti Ježíšovi směle páše? Necháme-li je tak, všickni potupu s nimi utrpí.“ Tu jeden z lidu křesťanského, jménem Ješek Čtverohranný, jsa jakoby veleknězem roku a času onoho, prorokoval řka: „Užitečné je vám, aby všickni židé stejně zemřeli za lid křesťanský, aby*

celý národ nezahynul.“ Protož od té hodiny zamýšleli pobíti všecky židy, řkouce: „Aby snad nepřišla pomsta boží na nás, seberme majetek jejich a vyhladíme lid nevěrný se země živých.“ (...) A ihned vztáhli ukrutně ruce na nevěrné židy, nešetříce jejich věcí ani těl. Rozdělili pak mezi sebou jejich šaty, jedenkaždý kolik mohl uloupiti, a nemetali o ně los, nýbrž vcelku a po hromadách pobrali nejen šaty, nýbrž i všecky poklady a nářadí jejich s nimi. Všickni pak, kdož tam byli přítomni, vztáhli ruce své, bijíce je bez milosrdenství a utínajíce jim nejen uši, nýbrž i hlavy, ruce a nohy. (...) I řekli jim křesťané: „Amen, amen, řečeno jest s vámi! Od nynějška uvidíte syna člověka sedícího na pravici moci boží a přicházejícího na oblacích nebeských, v nějž my věříme. Uzříti otcové vaši, koho probodli, a koho jste vy potupili a kamenovali.“ (...) Když pak nastalo ráno, shromáždili se přísežní měšťané, starší a konšelé města do radního domu a řekli: „Nikdo si nesmí nechat odnesené věci, ani je obrátiti ve svůj užitek, neboť je to výtěžek lichvy.“ To však neříkali z čistoty svého svědomí, nýbrž třesouce se strachem z královského veličenstva, (...).“¹⁰

3.3 Židé v době husitských válek a v 16. století

V době husitských válek Židé podporovali husity finančně a obchodně, hlavně dovozem zbraní. I ze strany husitů byla patrná sympatie s Židy. „Na druhé straně ovšem i husité sdíleli základní křesťanské antijudaistické tradice, což se projevilo např. roku 1421 v Chomutově.“¹¹ Husité dobyli město a nabídli Židům možnost křtu nebo smrti. Díky husitským válkám byli Židé odsunuti mimo hlavní pozornost křesťanů. Také tato revoluce přinesla Židům dočasné omezení některých zákazů a nařízení.

¹⁰ *Pašije pražských židů*, <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/zliteratury/VZCL3/95.pdf> (náhled 3. 4. 2015)

¹¹ BAUMANN, Arnulf-H.: *Co by měl každý vědět o židovství*, 1. vydání, Praha, Kalich 2000, ISBN 80-7017-205-3, str. 166

Koncem 15. století získali křesťané právo otevřeně obchodovat s penězi. Tato konkurence od křesťanů znamenala pro Židy ztrátu zisku, proto už nebyli schopni platit panovníkovi vysoké daně a ten je pak přestával chránit.

16. století provázelo Židy obavou z vypovězení ze země. Objevovaly se nové důvody pro obviňování židovských obyvatel, jako například obvinění z vyzvědačství pro Turky. Protižidovské nálady vzrostly natolik, že v květnu roku 1540 vydal papež Pavel III. bulu na ochranu Židů. Rok na to vypukl v Praze požár, ze kterého byli obviněni Židé. Sněm pak rozhodl, že Židé musí opustit zemi. *„Z Čech se postupně stěhovali téměř všichni Židé.“*¹²

Maxmilián II. vydal majestát potvrzující Židům jejich stará privilegia a slíbil, že nebudou ze země vyháněni. Zlepšení situace vyvrcholilo za vlády Rudolfa II., který vydal 9. července 1609 majestát (Rudolfův majestát) potvrzující svobodu náboženství v Českém království. V tomto období se dá hovořit o rozkvětu židovských obcí.

3.4 Situace Židů v 17. století až do 1. poloviny 18. století

Roku 1618 došlo v Čechách po stavovském povstání k útokům na pražské Židy, protože se k stavovskému povstání nepřipojili. V roce 1623 a 1627 vydal Ferdinand II. privilegia pro Židy, která potvrdila českým Židům starší pravomoci a propůjčili jim další výsady a práva.

V období třicetileté války trpěli Židé stejně jako ostatní obyvatelé. Toto utrpení vedlo k velkému úbytku židovského obyvatelstva. V roce 1650 vydal český zemský sněm usnesení, kterým se rozhodlo, že židovští obyvatelé smí sídlit pouze tam, kde bydleli před rokem 1618, a dále toto usnesení omezilo jejich podnikání. *„Nakonec roku 1681 Ferdinandův nástupce Leopold I. platnost sněmovního usnesení sice znovu potvrdil,*

¹² PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 66

ale hraniční datum posunut od r. 1618 až k r. 1657 a de facto tak uznal stávající rozsah židovského osídlení.“¹³

Vláda Karla VI. ustanovila stavovskou komisi, která měla připravit návrh na zmenšení počtu židovských obyvatel. Vznikl tzv. familiantský zákon, kterým byla v českých zemích stanovena maximální hranice pro povolený počet židovských rodin a kterým se měl udržet nepřekročitelný počet obyvatel židovského vyznání v jednotlivých obcích. Podle tohoto zákona získali ženatí či ovdovělí Židé, kteří měli potomky, tzv. inkolát – občanství ve stavovské monarchii. Inkolát pak po smrti otce přecházel na nejstaršího syna a ten se mohl oženit.¹⁴ Ať už byla nařízení Karla VI. jakkoli krutá, přinesla Židům jistotu, že jim nehrozí vypovězení ze země.

3.5 Židé za vlády Marie Terezie a Josefa II.

V době vládnutí Marie Terezie, která vládla českým zemím v letech 1740-1780, probíhala válka s Prusky – tzv. válka o rakouské dědictví. Právě ze spolupráce s Prusky byli obviněni Židé. Tato spolupráce jim sice nikdy nebyla dokázána, ale na nespokojenosti Marie Terezie s Židy to už nic nezměnilo. Uvažovala i o vypovězení Židů z celé země, ale až pod diplomatickým tlakem habsburských spojenců a po rozsáhlých jednáních s českými stavy panovnice ze svého návrhu ustoupila.¹⁵ Pro Židy to v té době znamenalo velké znepokojení a jistou právní nejistotu. Nenávisti vůči Židům se Marie Terezie už nezbavila. Byla ale nucena upravovat svá rozhodnutí vůči nim a často je zmírňovat. Pozice Marie Terezie byla tedy homogenizační – přála si ideální obyvatelstvo, které by se nelišilo.

V roce 1780 nastoupil na trůn syn Marie Terezie Josef II., který přispěl Židům svými rozsáhlými reformami. Nejprve přišlo zrušení příkazu

¹³ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 90

¹⁴ SKLENÁŘ, Jaroslav: *Historie židovského osídlení a židovští občané na Kralovicku Plasku a Manětínsku*, 2. vydání, Čistá, J. Sklenář 2014, ISBN 978-80-905840-1-3, str. 4

¹⁵ VESELÁ-PRUDKOVÁ, Lenka: *Židé a česká společnost v zrcadle literatury*, str. 7

nosit zvláštní označení na oděvu, dále se Židé mohli hlásit na vyšší školy, mohli provozovat také všechna řemesla (vyjma nájmu hospod a mlýnů), dokonce mohli zakládat cechy, směli si najímat půdu a obdělávat ji a mohli provozovat obchod. Dále se zpřístupnily i vztahy s křesťany – Židé mohli žít spolu s křesťany. Na Židy mělo být pohlíženo jako na občany a ne jako na příslušníky určité skupiny. Když Josef II. zemřel v roce 1790, nastoupil Leopold II., který vládl necelé dva roky a v oblasti opatření či práv kolem Židů nic neměnil. A tak židovská emancipace prozatím zůstávala na stejné úrovni jako za Josefa II.¹⁶

Za vlády Františka II. se v roce 1797 všechny předchozí reformy a zákony podařilo usoustavnit a daly tak základ pro sestavení tzv. Systemálního židovského patentu. Tento patent se stal základem pro právní postavení Židů na dalších padesát let.¹⁷ Systemální patent ale nepřinášel nic nového pro Židy, byl pouze usoustavněním reformy a opatření z doby Josefa II., stále nebyli Židé rovni ostatním obyvatelům. Například stále přetrvával familiantský zákon, požadavek na znalost němčiny a nutnost placení toleranční daně. Další plus pro židovskou emancipaci přinesly donucovací zákony Františka II. k reformě ve školství, kdy se dotvořilo jednotné školství, jehož základy zavedla už Marie Terezie.

3.6 Židé v 1. polovině 19. století až do roku 1867

Postavení Židů v tomto období i nadále určoval Systemální patent s drobnými úpravami. Kulturní asimilace Židů pokračovala díky reformovanému školství rychle, ale nebyla doprovázena žádnými zásadními politickými změnami.¹⁸ Ve 30. letech 19. století požadovali Židé revizi Systemálního patentu a udělování alespoň výjimečného občanství.

¹⁶ KIEVAL, Hillel J.: *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*, Praha – Litomyšl, Paseka 2011, ISBN 978-80-7432-174-0, str. 14

¹⁷ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 110

¹⁸ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 119

Bohužel si tato žádost vyžádala odpor od dvora a nebylo na ni přihlíženo až do 40. let. Až roku 1841 byl vydán dekret, který zmírnil příkazy týkající se vystěhování.

Když přišel revoluční rok 1848, v Evropě vyvstaly nové myšlenky na nové reformy. Židům přišel vhod revoluční rok 1848. „*Židé se účastnili povstání jako občané, novináři a také jako politici (...)*“¹⁹ Českožidovské hnutí a někteří židovští členi spolku Mladá Čechie, jež byla literární skupina založená ve čtyřicátých letech německy píšícími intelektuály, básníky a spisovateli v Čechách (de facto v Praze) podporovali aktivně revoluci v Praze. Českožidovské hnutí očekávalo přínos v podobě nových reforem a zrovnoprávnění. Roku 1848 byl zrušen přes sto let platný tzv. familiantský zákon. Židé se postupně stěhovali především do průmyslových center, což vedlo k zániku malých náboženských obcí na venkově a vzniku náboženských obcí ve větších městech²⁰, a došlo i ke zrušení toleranční daně. A uvolnění nezůstalo bez odezvy. Začala se objevovat nová vlna antisemitismu kořenící ve strachu z velké konkurence.

Roku 1867 byla v Rakousku-Uhersku vydána tzv. prosincová ústava, která přinesla Židům rovnoprávnost včetně volebního práva. Získali tím možnost žít a pracovat stejným způsobem jako ostatní obyvatelé a bylo tolerováno židovské náboženství.

3.7 Židé v Čechách po roce 1867

Židé získávali po období 2. poloviny 19. století, konkrétně po vydání tzv. prosincové ústavy, téměř všechna práva, která předtím náležela jen ostatním. Zapojili se do politického života, stávali se členy různých institucí a organizací. Mohli podnikat ve všech sférách průmyslu i

¹⁹ PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str. 121

²⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? – Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*, 1. vydání, Praha - Litomyšl, Paseka 2005, ISBN 80-7185-695-9, str. 24

zemědělství a mohli obchodovat se vším zbožím. Zbavili se speciálního označení, které je odlišovalo od ostatních. Židé mohli rozvíjet svou kulturu. Někteří Židé dokonce později sami učili a přednášeli na školách. Vytvářely se i české židovské spolky, z nichž nejvýznamnější byl Spolek českých akademiků-židů založený roku 1876 pražskými univerzitními studenty, dále roku 1883 pak vznikla Národní jednota českožidovská, která vydávala také první české židovské noviny - Českožidovské listy.²¹

Bohužel jejich rozvoj s sebou nesl spoustu odporu českých obyvatel, kteří se nedokázali smířit s udělením rovnoprávnosti Židům. Považovali je stále za cizince. Od různých posměšků na stranu Židů, přes ničení židovského majetku, až k obviňování z rituálních vražd se vyvíjel český antisemitismus.

Z této doby také pochází první známý antisemitský text od Jana Nerudy s názvem Pro strach židovský, který byl publikovaný v roce 1869 v Národních listech. *„Od dětinstva mělo židovstvo pro mě jen poezii. (...) Na školách gymnasijských čítal jsem židy k nejlepším svým přátelům, rval se za ně ve škole, studoval s nimi ve světničkách a po dumně šerých půdách pražského gheta, kde vše a vše se mně zdálo být poetické, a když jsem poprvé slyšel kolegu jednoho, který co „nationale“ své před celou školou místo obvyklého, stydlavého „israelita“ s unášející pýchou pronesl: „Ich bin ein jude!“, přiznávám se, teprv jsem se naučil být rozhodně pyšný na národnost svou, tenkrát hlupcům jen k posměchu sloužící, a hlásit se k ní ostentativně pro život celý. Ostatně – kdož z nás mladíků ideálnějších nebyl by tenkrát smýšlel podobně, kdož by byl z nás nespáchal „ebrejských elegií“, jimiž vanuly vzdechy babelských vrb či vzdechy lidu posud hněteného, či nepsal „hymnu na starý národ proroků“ a na nejkrvavější oběť surovosti středověké! Židovstvo, „živá ta, věčná hádanka lidských dějin“, mělo pro nás kouzlo neodolatelné – hádanka se nám rozlušťuje, ústa, na kteráž jsme tiskli políbení nejsvětějšího bratrství,*

²¹ ŠEDINOVÁ, Jiřina: *Židé v Čechách a na Moravě*. In: PAVLÁT, Leo (ed.): *Židé – dějiny a kultura*, 2. vydání, Praha, Židovské muzeum v Praze 2001, ISBN 80-86889-11-4, str. 51

*skřivila se v nejprotivnější úšklebek. Kouzlo minulo, poezii jsme obmezili na dobu biblickou a na dobu šerého středověku – dnes žijeme v nahé pravdě, v politickém nepřátelství s národem nám ve všem a úplně cizím. V jich politickém nepřátelství nemožno nám vidět, že by bylo následkem dřívějších jich utrpení – cit tedy nemá zde pranic více co dělat.*²² Zde Neruda popisuje svůj přerod od romantického demokrata, který podporoval pronásledované Židy, k poznání, že Židé jsou odlišnou skupinou, jež se není ochotná integrovat a vykořisťuje ostatní národy. Neruda spíše tak než emancipaci Židů navrhoval v závěru svého spisu emancipaci od Židů.²³ Podle něj se Židé nestávají rolníky nebo řemeslníky, ale věnují se snadnému výdělku a obchodu. Emancipaci od Židů je tak dle Nerudy potřeba chápat hlavně jako emancipaci od židovského obchodu, od židovského využitkování cizí práce a vyzývá tak celý národ k vstoupení do emancipačního boje.²⁴ *„Zdá se skoro, že máme již zcela zvláštní mezinárodní právo – židovské, v němž jsou zaznamenány svobody Židů a služební povinnosti křesťanů, jakž řekl před nedávnem arcibiskup „jen“ pater Wiesinger, pravdu ale přece řekl. (...) Nebezpečí (snad je to nebezpečí zase „historická odplata“ namířená proti nám) je velké a národové musí sobě sami pomoci. Jak? Snad jako v středověku pomáhali sobě pro „nesnesitelné dluhy“? Nikoli! Židé, když uplynul rok 1848, nevrátili do svého rituálu znovu staré kletby, neměli více příčin a nemají jich více mít! Ne pronásledování Židů, emancipace od Židů je heslo naše. Ale opatrně, sic slaví oni své vítězství!*²⁵ Neruda hlavně zdůrazňuje nedostatek vůle židovské menšiny k asimilaci a jejich postoj, kterým zůstávají za každých okolností zcela cizím národem.²⁶

²² NERUDA, Jan: *Pro strach židovský*, Praha, Jaroslav Slavata 1935, str. 12-13

²³ http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/3-04_Cesky_antisemitismus.pdf (náhled 4. 4. 2015)

²⁴ FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“: český antisemitismus na konci 19. století*, Praha-Litomyšl, Paseka 2007, ISBN 978-80-7185-882-9, str. 60

²⁵ NERUDA, Jan: *Pro strach židovský*, Praha, Jaroslav Slavata 1935, str. 26-27

²⁶ FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“*, str. 59

3.7.1 Český antisemitismus ve druhé polovině 19. století

Ve druhé polovině 19. století se dostává antisemitismus na povrch v českém prostředí. Židům bylo v Čechách hlavně vytýkáno proněmecké smýšlení. Tento příklon k proněmeckému smýšlení má kořeny již v reformách Josefa II., který vydal i nařízení o zřízení židovských škol s německým vyučovacím jazykem. Právě toto dalekosáhle ovlivnilo kulturní orientaci židovského obyvatelstva.²⁷ Židé v konfliktu Čechů s Němci podporovali německé politické strany, německou kulturu, četli německý tisk a podporovali školy s německým vyučovacím jazykem.²⁸ Právě odpor proti tomuto smýšlení Židů je často označován jako český antisemitismus. Čeští antisemité nesouhlasili s integrací Židů do českého národa. Protestovali proti členství Židů v českých organizacích a zastupitelstvech.

„Klíčovou roli v politickém vzestupu antisemitismu hrálo rozšíření volebního práva (...).“²⁹ Otázka antisemitismu se poté stala celonárodním politickým tématem. Oficiálně vydala Lidová strana na Moravě na sjezdu 12. července 1896 tzv. antisemitskou klauzuli, která obsahovala přihlášení k antisemitismu.

Sílicí antisemitismus přinášel pro Židy každodenní problémy. Běžně se Židé setkávali s posměšky, na obchody jim byly malovány různé symboly a často došlo až na rozbíjení obchodů i domů. Vše šlo ruku v ruce s odporem proti proněmeckému smýšlení. Úspěch českého antisemitismu ve druhé polovině 19. století právě úzce souvisel s nejistou identitou českých nacionalistů, s pocitem ohrožení českého národa a s šířením etnicky založeného nacionalismu.³⁰

²⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 54

²⁸ FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“*, str. 38

²⁹ FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“*, str. 201

³⁰ FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“*, str. 313

V roce 1897 obhájil mandát v říšské radě radikální antisemita Václav Březnovský. Stalo se tak díky rozšíření volebního práva a zřízení všeobecné kurie vládou Kazimira Badeniho. Antisemitismus Březnovského tak mohl být podpořen i nižšími vrstvami. Jeho vítězství odstartovalo protižidovské kampaně. Objevilo se množství antisemitských pamfletů. Rudolf Vrba (1860-1939), křesťansko-sociální politik a novinář, působil jako hospodářský a politický přispěvatel katolických novin Čech a Katolické listy. Publikoval řadu antisemitských knih. Navrhoval protižidovská opatření, která předpokládala vyloučení Židů z české katolické národní společnosti, jejich vyloučení z řady povolání a jejich označení zachováním židovských jmen a názvů obchodů. V roce 1898 vydal rozsáhlý extrémně antisemitský spis s názvem Národní sebeochrana – úvahy o hmotném a mravním úpadku národa českého, ve kterém Vrba útočí na Židy ve všech směrech. Ve spisu žádá v rámci ochrany českého lidu: vyloučení židovských bankéřů, označení židovských směnárů a ostatních obchodů, zabránění příchodu a usídlení Židů z ciziny, vyloučení židovských učitelů a profesorů z veřejných škol, vyloučení židovských žáků z veřejných škol, řádné označení židovských novin, zákaz křesťanských pracovníků v židovských domácnostech či obchodech a písárnách, soudní trestání Židů provozujících prodej děvčat, zřetelná židovská jména, vyloučení Židů z veřejných úřadů, zákaz židovských důstojníků v armádě, odepření volebního práva Židům, zákaz židovským lékařům léčit jiné pacienty než pacienty židovského původu, zákaz advokátům zastupovat jiné klienty než klienty židovského původu, nastolit bohatým Židům zvláštní židovskou daň, veřejnou revizi talmudu, zákaz pokřtěným Židům stát se rovnoprávným křesťanem a zákaz Židům nabývat pozemkového majetku a vlastnit více než jeden dům.³¹ Velmi výrazným antisemitou byl také Jaromír Hušek (1852-1932), který publikoval od roku 1885 antisemitské listy České zájmy. Dokonce se snažil, i když neúspěšně, pod záštitou antisemitského programu

³¹http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/3-04_Cesky_antisemitismus.pdf
(náhled 30. 3. 2015)

kandidovat ve volbách. V Českých zájmech publikoval své Antisemitské desatero, ve kterém uváděl, jak by se český lid měl stavět k Židům: „1. *Bud' vždy pamětliv, že jsi Čech a že tudíž zase jen Čech je ti nejbližším.*; 2. *Dbej na ryzost a neporušenost svého národa i nezapomínej na jeho arický původ. Vystříhej se tudíž všech styků i jakéhokoliv smísení se Židy, kteří s národem našim nemají ničeho společného.*; 3. *Poskytni rady i pomoci svým trpícím neb utiskovaným spolurodákům, neboť sílí-li jednotlivci, sílí i celý národ a jeho síla jest zároveň i silou tvou.*; 4. *Nezapomínej, že národ žebráků je národem ztraceným a proto kupuj jen od křesťanů, svých krajanů. Jedině je obohacuj a ne cizince.*; 5. *Dbej toho, aby také tvoje žena, dcera nebo sestra, jakož i všichni příslušníci tvého domu jen od křesťanů kupovali.*; 6. *Vystříhej se společenských styků se Židy a nedopusť nikdy, aby dcery nebo sestry tvoje sloužily Židům a tam zkazily si štěstí svého života.*; 7. *Nedávej svoje právní záležitosti židovskému advokátu; nesvěřuj svoje zdraví – churavíš-li – židovskému lékaři.*; 8. *Nepředplácej, nekupuj a nečti židovské časopisy, otravující ducha tvého, nýbrž předplácej, čti a rozšiřuj časopisy antisemitské, které ti nestaví před oči židovské inseráty a nekazí duši tvou.*; 9. *Braň se proti židům pouze cestou zákona a vzdělaností, nikoliv násilím. Násilí pomáhá toliko na chvíli, vzdělanost a dobré zákony pomáhají však trvale.*; 10. *Při všech volbách hlasuj toliko pro antisemity a jediné je vol za své zástupce.*“³²

Dalším antisemitismem motivovaným spisem byla kniha *Český lid a Český žid* od Jaroslavy Procházkové (1861-1932) z roku 1897. V knize je patrný nacionální a sociální antisemitismus.³³ I díky těmto spisům se rozšiřovaly antisemitské nálady na konci 19. století.

Koncem roku 1897 padla vláda Kazimira Badeniho (ministrským předsedou byl od roku 1895), která předtím usilovala o nová jazyková

³²http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/3-04_Cesky_antisemitismus.pdf
(náhled 2. 4. 2015)

³³ http://ff.zcu.cz/khv/ihistud/texty/Encyklopedie_dejin_antisemitismu_tisk_na_CD.pdf (náhled 30. 1. 2015)

nařízení pro Čechy, jejichž obsahem bylo zrovnoprávnění německého a českého jazyka, a o rozšíření volebního práva. Pád vlády oslavovali v ulicích němečtí studenti a proti nim vyšlo rozhořčené obyvatelstvo. Tak vypukly v Praze (ale i v jiných městech) bouře zaměřené na německé obyvatelstvo a zároveň i na židovské obyvatele. Docházelo k poškozování židovských synagog, k rabování v židovských obchodech, k ničení židovských domů.

Antisemitismus v této době byl také přizíván sociálním a nacionálním neklidem. Až na skutečné výjimky se neobjevoval v Čechách do 2. světové války antisemitismus rasový, což ale podpořilo větší důraz na antisemitismus náboženský a víru v pověru o rituální vraždě.³⁴ Vyvrcholením antisemitismu v tomto období bylo právě obvinění z rituální vraždy, které padlo na jednoho židovského obyvatele.

3.7.2 Hilsnerova aféra

Případ označený jako Hilsnerova aféra, tedy obvinění židovského mladíka Leopolda Hilsnera z rituální vraždy, byl vyvrcholením antisemitských nálad na konci 19. století. Antisemitismus v tomto případě oživil představu o rituální vraždě – představu, že Židé potřebují krev nevinné křesťanské dívky pro pečení speciálních nekvašených chlebů (macesů). Jsou zde patrné pozůstatky antijudaismu. Teorie o pečení nekvašených chlebů se jako předsudek udržovala celá staletí.³⁵

Vše započalo 1. dubna 1899 v malé vesnici Polná, kde bylo v lese nalezeno mrtvé tělo tři dny pohřešované Anežky Hružové, devatenáctileté dívky pocházející z vesnice Malá Věžnice. Již na první pohled byla jasná brutalita činu, který byl pravděpodobně sexuálně motivován. Na hlavě

³⁴ KREJČOVÁ, Helena: *Židovská komunita v moderní české společnosti*. In: VEBER, Václav (ed.): *Židé v novodobých dějinách*, Praha, Karolinum 1997, ISBN 80-7184-412-8, str. 22

³⁵ MIKULÁŠEK, Alexej: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, Praha, Votobia 2000, ISBN 80-7220-090-9, str. 85

měla několik ran od udeření kamenem, vykazovala známky škrčení a navíc měla podříznutý krk. Ohledáním těla a pitvou byli pověřeni polenští lékaři, kteří postrádali dostatečné vybavení na prošetření a forenzní analýzu tak brutálního zločinu a kteří byli také pod tlakem veřejného mínění o rituální vraždě. Ve velmi neprofesionální vypracované pitevní zprávě pak tvrdili, že tělo bylo úplně zbaveno krve a na místě činu se jí našlo daleko méně.³⁶ Podpořili tak rychle se šířící upozornění na možnost rituální vraždy – že dívka byla „podkošerována“. Navíc se tělo našlo v době velikonočních svátků a zároveň v době svátku Pesach, při kterém se pečou nekvašené chleby.

Většina obyvatel se přikláněla k rituální vraždě a pátrání po viníkovi tak začalo v židovské obci. Obviněn byl nepříliš inteligentní Žid Leopold Hilsner. Jelikož nezaměstnaný Hilsner žil nedaleko místa, kde dívka pracovala, mohl ji každý den vídat, když se jen tak potloukal po okolí. Není známo, kde přesně Hilsnerovo jméno vyslovil, ale veřejnost získala někoho „hmatatelného“, neměla tak pochyb o jeho vině. Pachatel byl na světě.³⁷

Další dny byly ve znamení hledání svědků. Hledání samo nebylo tak složité, jelikož se svědci sami přihlásili. Hlavní svědkyní byla Johana Vomelová, která zahlédla těsně před vraždou nějakého muže s holí v ruce poblíž místa vraždy. Nebyla ale schopna označit Hilsnera za onoho muže. Následovala tak prohlídka Hilsnerova bytu, která nic nového do případu nevniesla. Bohužel ale vyšetřovatelé se upínali pouze k vykonstruovanému obvinění proti Hilsnerovi a odmítali sledovat a pátrat po dalších důkazech.³⁸ Jelikož vše směřovali na rituální vraždu, k jejímuž provedení by Hilsner sám nestačil, bylo potřeba najít ještě minimálně dva pachatele. Vyšetřovatelé vyslechli svědka, který prý viděl Hilsnera s dalšími dvěma muži u místa vraždy. Následovala vlna dalších svědeckv,

³⁶ ADLER, Bruno: *Boj o Polnou*, 2. vydání, Polná, Linda 1999, str. 38

³⁷ ADLER, Bruno: *Boj o Polnou*, str. 42

³⁸ FRANKL, Michal: „*Emancipace od židů*“, str. 284

kteřá to potvrzovala. Jako korunní svědek byl „vybrán“ Petr Pešák. Pešák vypověděl, že Hilsnera velmi dobře zná z mládí, že s ním bydlel v jednom domě a že i na dálku ho stoprocentně pozná. Tvrdil, že když se procházel po polní cestě, viděl Hilsnera se dvěma muži v době před vraždou stát u lesa kolem místa nálezů těla dívky.³⁹

Hlavní líčení se konalo 12. září 1899 u krajského soudu v Kutné Hoře. Na proces se přišlo podívat množství lidí, především těch, kteří neměli o vině Leopolda Hilsnera pochyb. Velký počet lidí se ani nevešel do soudní síně a někteří tak museli čekat na rozsudek i pod okny. Obhájce matky zavražděné dívky byl protižidovsky zaměřený český nacionalistický radikál, politik státoprávně-radikální strany Karel Baxa, jenž byl hlavním nadšeným vynášečem antisemitských myšlenek v době soudního procesu. Vlivem Baxy bylo líčení vedeno v antisemitské náladě. Hilsnera zastupoval Zdenko Auředníček. Hilsnerův obhájce sice vynášel námítky o nepodloženosti obvinění z rituální vraždy a nedostatečnosti důkazů, ale přes všechnu snahu byl Hilsner obviněn a odsouzen k trestu smrti oběšením. Zdrčený Hilsner se po vynesení tohoto strašlivého rozsudku pod nátlakem spoluvězňů ve vazební věznicí k činu doznal a označil dva své údajné spolupachatele, ale brzy své zbrklé přiznání odvolal.⁴⁰ Účast dalších dvou osob na vraždě Anežky nebyla nikdy před soudem prokázána. Trest mu byl císařem Františkem Josefem I. v roce 1901 zmírněn a změněn na trest doživotní. Propuštěn a omilostněn byl až v březnu roku 1918 císařem Karlem I. Hilsnerovo jméno však nikdy očištěno nebylo.

Rychlostí blesku se šířily antisemitské nálady a vzniklo tak i několik písní o vraždě v Polné. Jako například: „*Poslyšte, milý křesťané, / o židovské vraždě v Polné. / (Polná, Březina, holka nevinná, / vraždě v Polné) // Vandrovali dva židáci, / od Březiny po silnici. / (Polná, Březina, holka nevinná, / po silnici) // Jeden Hilsner jmenoval se, / košerácký nůž*

³⁹ ADLER, Bruno: *Boj o Polnou*, str. 82

⁴⁰ FRANKL, Michal: „*Emancipace od židů*“, str. 287

měl v kapse. (refr.) // Když Anežku vyčíhali, / do lesa ji dál zavlékli. // Pak ji na zem povalili, / za všech šatů jí vysvlékli - // Oprátku ji na krk dali, / pod krkem ji podřezali. // Krev do mísy nachytali, / do macesů zadělali. // Pravda najevo jít musí, / Hilsner šibenici tuší. // Doktor Baxa pravdu hájí, / Ouředníček židy chválí. / Masaryk židy zastává, / zaplatit si od nich dává. // Pověz nám teď, Masaryku, / kolik dostal jsi zlatníků?⁴¹ Nejen veřejná šeptanda ale i písně podobného rázu utužovali v lidech averzi proti Hilsnerovi. Toto jednání by se dalo označit jako lidový či selský antisemitismus.

Na menšinovou stranu obránců nevinny Leopolda Hilsnera se přidal také Tomáš G. Masaryk. Odmítal vykonstruovaný proces a obvinění z rituální vraždy, jelikož v případě bylo velké množství nedořešených nesrovnalostí a pochybností. Označil motiv rituální vraždy za pověru a pozadí celého obvinění a následného soudního procesu za antisemitské. Masaryk preferující racionalismus se s výsledkem soudního procesu nesmířil. Vydal i kratší spisek s žádostí o opětovné prošetření vraždy v Polné. Svým jednáním si v době rozvíjejícího se antisemitismu získal hodně odpůrců a na jeho „hlavu“ padlo několik pomluv. Objevilo se i několik anonymních dopisů: *„Masaryčku! Masaryčku! Máš velmi úlisnou hubičku, myslím, že jsi dostal od židáček pár tisíc na ručičku. Za to zasloužíš od národu pár řízných faciček na hubičku. Ještě za svou brožurečku máš se soudem oplétačku. (...) Zasluhuješ čest a chválu, ty hanebný židovský vrahu. Zasloužil bys, Masaryčku, jít s Hilsnerem na houpačku.“⁴²* Naopak ze strany Židů si získal Masaryk svým přístupem k Hilsnerově aféře popularitu téměř po celém světě. Jeho postoj k Hilsnerovi později Masarykovi pomohl při jednáních ve Spojených státech amerických v době první světové války, jelikož si mohl být jistý

⁴¹ MIKULÁŠEK, Alexej: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, str. 86

⁴² <http://blisty.cz/art/31209.html> (náhled 10. 2. 2015)

podporou amerických Židů.⁴³ Pozdější zájem o Hilsnerovu aféru byl motivován často právě fascinací životem a působením T. G. Masaryka.⁴⁴

Projevy antisemitismu na konci 19. století výrazným způsobem ovlivnily celou generaci české inteligence – novinářů, politiků i dalších veřejně činných osob, kterým se na přelomu 19. a 20. století dařilo antisemitismus využívat a pracovat s protižidovskými emocemi. V posledních letech 19. století patřil antisemitismus k významným tématům českého veřejného života a české politiky. Kromě lidových předsudků, které sehrály hlavní roli v prvních dnech vyšetřování v Polné, hrál prim především dramatický růst českého politického antisemitismu na konci 19. století.⁴⁵ Polenské obvinění se stalo tématem politických debat a mnozí antisemitští politici se nadšeně do případu zapojovali

V tisku se objevovala řada protižidovských úvodníků či antisemitských článků, pronášely se antisemitské projevy a výtržníci ničili židovský majetek. *„V dobovém antisemitském tisku pak byla představa rituální vraždy využívána jako metafora pro ohrožení, které měli Židé údajně pro nežidovskou společnost představovat. Obrázek Židů vraždících nevinnou pannu a odsávajících její krev se stával symbolem údajného židovského spiknutí, snahy Židů podkopat jednotu nežidovských národů, ovládnout jejich ekonomiku a podmanit si je politicky. Hilsnerova aféra by nebyla vysvětlitelná bez kontextu protisocialistické kampaně českých antisemitů. Nespravedlivé odsouzení Leopolda Hilsnera není proto možné přičítat pouze přežívajícím předsudkům, ale především velmi modernímu fenoménu: politickému antisemitismu.“*⁴⁶

⁴³ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 34

⁴⁴ FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“*, str. 308

⁴⁵http://www2.holocaust.cz/cz/history/antisemitism/history/modern_antisemitism/hilsneriada (náhled 15. 2. 2015)

⁴⁶http://www2.holocaust.cz/cz/history/antisemitism/history/modern_antisemitism/hilsneriada (náhled 20. 2. 2015)

Spousta prvků a motivů antisemitismu právě v době hilsneriády předznamenala charakter českého antisemitismu v následující době v první polovině 20. století. Historie českého antisemitismu totiž nekončí hilsneriádou, tento fenomén v české společnosti hrál velkou roli i v době vzniku nezávislého Československa.

4 Vznik Československa

Myšlenky na prosazení a utvoření Československa kořenily již v době první světové války, kdy čeští politikové začali od jara 1915 s odbojovou činností. Masaryk a jeho spolupracovníci se snažili přiklánět a orientovat se na stranu západních států a uveřejnit českou otázku. K uznání československých politických cílů přispělo výrazně také nasazení a následné úspěchy československých legií. Průběh války navíc odhalil sociální problematiku národnostních menšin, menších národů a států. Řešila se otázka k další existenci Rakousko-Uherské monarchie. K samotnému vzniku Československa pak napomohlo stanovisko (10. bod z tzv. 14 bodů) prezidenta Woodrow Wilsona na sebeurčení národů.

V říjnu roku 1918 se dohodovým mocnostem podařilo odrazit odpor Německa a Rakouska-Uherska a v rovině politické nabraly události rychlý spád. 14. října dosáhli čeští a slovenští politikové uznání Československé národní rady za prozatímní vládu Československé republiky. Členové prozatímní vlády Tomáš G. Masaryk, Edvard Beneš a Milan R. Štefánik projednávali postup ustanovení nového státu. Konec války pro ně znamenal začátek něčeho nového. Rakouské úřady a ani císař Karel I. nekladli velký odpor. Dokonce rakouský ministr zahraničí Gyula Andrássy za možnost ukončení války ve své nótě adresované Spojeným státům přislíbil uznání práv Čechoslováků.⁴⁷

Pod nápoem vyhrocení hospodářských, sociálních, národnostních, politických a státoprávních problémů a ve spojení s válečnou porážkou se Rakousko-Uhersko rozpadlo a na jeho místě vznikly tzv. nástupnické státy. Jedním z těchto států bylo Československo. Jeho vznik byl vyhlášen 28. října 1918 na Václavském náměstí členy Národního výboru, tzv. muži 28. října – Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup a Vavro Šrobár. Na Václavském náměstí narazili také na shluk

⁴⁷ PAVLÍČEK, Jaromír: *Československé dějiny a evropská politika ve 20. století*, 1. vydání, Opava, Optys 2008, ISBN 978-80-85819-65-6, str. 17-18

lidu, který četl Andrásyho nótu a vyložil si ji jako kapitulaci. A to stačilo. To vše odstartovalo národní převrat. Lidé běhali od úřadu k úřadu a ničili rakouské znaky a německy psané vývěsní štíty, volali hesla o svobodě a kapely vyhrávaly do té doby zakázané sokolské pochody. Klíčovým krokem bylo převzetí Obilného ústavu, který rozdělával potraviny. Nakonec vyvěsili na sochu sv. Václava vlajku Československa.

Odpoledne se sešli členové Národního výboru, kteří vydali svolání „Lide československý!“, v němž ohlásili, že stát československý vstoupil v samostatnost. Národní výbor československý se pak stal nejvyšším zákonodárným sborem nového státu.⁴⁸ Jednání delegace Národního výboru československého s ministrem zahraničí československé exilové vlády Edvardem Benešem v Ženevě řešilo uspořádání poválečných poměrů a skončilo dohodou 31. října, kde bylo rozhodnuto, že Československo bude republikou. Dále bylo rozhodnuto o dosazení Tomáše G. Masaryka do funkce prezidenta republiky.

Československo se vyznačovalo hlavně snahou prosadit zásady demokracie do politického a společenského života. Bohužel se muselo po dlouhou dobu potýkat se „zdeděnými“ problémy z rozpadlé monarchie. Jednalo se o konflikty státoprávní, národnostní, sociální, ekonomické i zahraniční. Někteří zahraniční sousedé a některé velmoci zpochybňovali smysl existence nově vzniklého státu.

Československá republika vznikla v době velkého zlomu ve vývoji Evropy, kdy se zhroutily postupně autokratické režimy a rozpadaly se monarchie a mnohonárodní státy. Bylo tedy nevyhnutelné, že se vše muselo odrazit v metodách a charakteru utváření nového státu a jeho politického systému.⁴⁹

⁴⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938) – Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, 2. vydání, Praha, Libri 2003, ISBN 80-7277-195-7, str. 34-35

⁴⁹ HARNA, Josef: *První Československá republika - pokus o demokracii ve střední Evropě*, 2. vydání, Praha, SPN 1993, ISBN 80-04-26363-1, str. 17

5 První republika a židovská otázka

5.1 Židé v novém státě

Rok 1918 byl pro Židy významným mezníkem, kdy získali jedinečné postavení v nově vzniklém Československu. Nemuseli již vystupovat jako specifická náboženská komunita, ale mohli se chápat jako národní menšina. Československo jako jediný stát v Evropě umožňoval Židům přihlásit se k židovské národnosti při sčítání lidu, aniž by při tom museli dokazovat znalost jednoho z židovských jazyků (jidiš, hebrejščina).⁵⁰ Zasloužil se o to především prezident Tomáš G. Masaryk, který si přál stát, ve kterém musí být všem menšinám poskytnuta naprostá rovnost. Jeho plány se ubíraly směrem k vytvoření multikulturní otevřené společnosti. Masaryk považoval za důležitý úkol rychlé a hlavně úspěšné vyřešení židovské otázky v novém státě. Přispěl také ze svých zdrojů ke zřízení gymnázia v Mukačevě a Užhorodě, aby bylo postaráno o mladší židovskou generaci. A právě díky osobnosti prezidenta a jeho autoritě si Židé v Československu slibovali zklidnění poměrů a zbrzdění antisemitských nálad.⁵¹

5.2 Poválečný antisemitismus

Bohužel již na počátku éry nového státu se vlivem poválečného nedostatku vytvářely antisemitské bouře a tak se zdálo vyřešení židovské otázky nemožné. Po území státu se v prvních poválečných letech šířily antisemitské nálady širších vrstev, které byly ještě doplněny radikalizací

⁵⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 27

⁵¹ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech – sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*, Židovské muzeum v Praze 2004, ISBN 80-85608-72-3, str. 10-11

některých politických stran.⁵² Stát se dostal do velmi těžké hospodářské situace – nedostatek základních potravin a nejdůležitějších životních potřeb. Docházelo k protižidovským výtržnostem, k rabování a drancování židovských obchodů a majetku. Známy je pogrom v Holešově z prosince 1918, kdy místní občané společně s holešovskými strážníky ve více než padesáti domech napáchali obrovskou škodu, vyloupili přes dvacet židovských obchodů, poškodili i židovský obecní úřad i židovskou modlitebnu.⁵³ Došlo i na tzv. hladové bouře, které byly namířeny proti lichvářům.

Vlivem českého nacionalismu se vyvolávaly nepokoje proti Němcům a vše německé bylo spojováno v té době i s Židy, bouře se nesly tak často pod heslem „ pryč s Němci a se Židy“.⁵⁴ Tento podtext měly i výtržnosti v Praze z listopadu 1920, kdy dav zabral v rámci protiněmeckých demonstrací budovy Stavovského divadla a německého Kasina. Při té příležitosti poškodili i řadu židovských obchodů a zdemolovali část židovské radnice. Mezi další protižidovské nepokoje lze také zařadit některé zákazy vstupu Židům do veřejných zařízení či nucené výprodeje, kdy rozrušený dav donutil obchodníky radikálně snížit ceny potravin.⁵⁵

Prvotní plány na zásady korektních poměrů vůči náboženským a etnickým minoritám se v prvních letech Československa rozešly s realitou v tisku i na ulici. Tisk oživoval stereotyp Žida jako blaženého majitele, Žida jako jakési šedé eminence světových dějin, Žida rozvraceče

⁵² ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 111

⁵³ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 112

⁵⁴ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 12

⁵⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 113

společenského pořádku, Žida jako původce války, Žida jako lichváře aj.⁵⁶ Protižidovské nálady podporoval především svými antisemitskými články agrární a klerikální tisk – Venkov, Večer, Mír, Čech aj. Obviňovali Židy z lichvářství a keřasení s potravinami, což znamenalo překupnictví zboží obvykle s vysokou marží v době nedostatku potravin. Dále byli Židé tiskem uráženi jako údajní podporovatelé německví, bezohlední ziskuchtivci a usilující o nadvládu nad světem.⁵⁷

Český antisemitismus počátku dvacátých let 20. století se zaměřoval tedy především na izolaci Židů, jejich vyloučení z politického, hospodářského a společenského života. Fyzické napadání s antisemitským motivem bylo velmi ojedinělé. Politické strany využívaly antisemitismus zpravidla jen v případě nacionálně vypjatých chvil, kdy uplatňovaly hlavně stereotyp Žida – germanizátora a Žida – nelojálního Čechoslováka.⁵⁸

Členové československé vlády v čele s T. G. Masarykem ve svých oficiálních prohlášeních protižidovské bouře a antisemitismus rázně odsuzovali. Prosazovali tvrzení, že je v zájmu československého státu antisemitismus potlačit a ukázat tak vyspělost nového státu.⁵⁹ Díky zlepšení hospodářské situace a zavedení ekonomických a sociálních reforem ve druhé polovině dvacátých let 20. století, které znamenaly zlepšení postavení drobných středostavovských vrstev, antisemitismus v Československu téměř vymizel. Tradován byl pouze latentní

⁵⁶ SOUKUPOVÁ, Blanka: *Česká identita po vzniku Československé republiky. Antisemitismus jako faktor upevnění jsoucnosti?* In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 27-28

⁵⁷ RATAJ, Jan: *Český antisemitismus v proměnách let 1918-1945*. In: TOMASZEWSKI, Jerzy – VALENTA, Jaroslav (eds.): *Židé v české a polské občanské společnosti*, Praha, Univerzita Karlova 1999, ISBN 80-85899-80-9, str. 49

⁵⁸ SOUKUPOVÁ, Blanka: *Český antisemitismus ve dvacátých letech 20. století. Antisemitismus jako složka české identity?* In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 49

⁵⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 114-115

antisemitismus ve fašizujících skupinách z okrajových vrstev společnosti.⁶⁰

5.3 Nejednotní Židé – existence židovských spolků

Nelehkou překážkou pro začlenění Židů k většinové společnosti v novém státě byla jejich nejednotnost, jelikož v Československu vedle sebe existovaly tři židovské proudy s různými přístupy k politické scéně a různými životními hodnotami a názory.

5.3.1 Českožidovský proud

Jedním z těchto židovských proudů byli tzv. Čechožidé. Tento českožidovský proud jako jediné židovské hnutí uvnitř židovské komunity bylo vůči nově vzniklému Československu plně loajální a zdůrazňovalo svoji příslušnost ke státnímu národu. Svoji činnost rozvíjeli již od sedmdesátých let 19. století (Spolek českých akademiků - židů). A již při vzniku prvního spolku se projevilo jeho zaměření, když podnětem pro vznik této organizace nebyl antisemitismus, ale právě národnostní cítění českých Židů, kteří byli v menšině oproti německy mluvícím Židům. Jejich heslem bylo „budit a pěstovat české národní vědomí u židů, totiž u židů v českém kraji zrozených a v českém prostředí žijících“.⁶¹ Ve 20. století pak boj proti tzv. němčení pokračoval, avšak program hnutí se posunul k jinému protivníkovi – sionistům.

V době vyhlášení samostatného Československa se čeština přirozeně prosadila a tak by se zdálo, že Čechožidé dosáhli svých cílů. Bohužel nebyly naplněny podle jejich představ, jelikož Čechožidé doufali ve vznik českého státu zahrnujícího jen Čechy, Moravu a Slezsko. Připojením Slovenska a Podkarpatské Rusi byla jejich představa zničena

⁶⁰ KREJČOVÁ, Helena: *Židovská komunita v moderní české společnosti*. In: VEBER, Václav (ed.): *Židé v novodobých dějinách*, str. 27

⁶¹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 96

a tento model státu nebyl pro většinu z nich přijatelný. Nepřijatelným se pro ně také stalo ustanovení o možnosti přihlásit se k židovské národnosti. Z této situace těžili především sionisté, kteří se stali hlavními partnery československé vlády.⁶² Českožidovské hnutí pomalu ztrácelo svůj vliv také pod tlakem nově vzniklé Židovské národní rady, která byla v Praze založena 22. října 1918 a členy její rady se stali představitelé sionistického přesvědčení: Max Brod, Ludvík Singer, Norbert Adler aj. Cílem Rady bylo nejen politicky sjednotit Židy žijící v Československu, ale i získat zastoupení v Národním shromáždění a zřídit specificky židovské školy. A právě s touto separací Židů od ostatní společnosti českožidovské hnutí výrazně nesouhlasilo.⁶³

Navíc byla českožidovská identita vystavena v počátku nového státu náporu v důsledku manifestačního odmítání Židů jako Čechů. Museli se vyrovnávat s poválečným antisemitismem.⁶⁴

5.3.2 Sionisté

Sionismus byl tzv. konkurenční ideologií k českožidovskému hnutí, která ztotožňovala židovství s národností. Až do první světové války se sionismus v Čechách praktikoval a zabýval se svými židovskými kořeny spíše na akademické úrovni. Sionisté se snažili naučit hebrejsky a učit se židovským dějinám a kultuře. Pak první světová válka přinesla zásadní zlom v dějinách sionismu. Zlomově důležitou se totiž pro ně stala tzv. Balfourova deklarace z roku 1917, která slibovala Židům právo na národní domovinu v Palestině. A dále tu byla Wilsonova deklarace a její 10. bod o právu na sebeurčení, na který se sionisté často odvolávali.⁶⁵ Navíc po

⁶² ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 106-107

⁶³ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 177

⁶⁴ SOUKUPOVÁ, Blanka: *Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918-1926*. In. SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 52

⁶⁵ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 195-198

vzniku nového státu soustředili svůj zájem už nejen na akademické půdě ale do široce zaměřených mládežnických organizací, kde si získal mnoho nových členů, a aktivity mladé generace se tak staly hybnou silou sionistického hnutí v Československu. Nejznámější a s velkou členskou základnou byla organizace Makkabi, která se zaměřovala na tělovýchovu. Po celé zemi založila desítky poboček a vychovala tisíce členů. Mnohdy se členové o sionismus zajímali jen velice málo, do spolku chodili hlavně kvůli cvičení. Mezi sionistickou mládeží ovšem hrálo roli i další hnutí Techelet Lavan. Hnutí vzniklo za účelem rozvíjet skauting a občanské činnosti u židovské mládeže a vychovat tak novou silnou židovskou generaci, která bude zdravá tělem i duchem. Ale i na akademické půdě pokračovala činnost sionistů – existovaly studentské spolky Theodor Herzl, Hatikva či Kartel.⁶⁶

Český sionismus byl v novém státě přijat příznivě, jelikož sionisté nastolili velmi mírný národní program, kde jim šlo v podstatě jen o to, aby se mohli veřejně přihlásit k židovské národnosti, aby byli uznáni jako národní menšina a aby tak získali nárok na finanční podporu pro židovské kulturní a vzdělávací instituce. Dále jim pomohla národnostní třenice mezi Čechy a Němci, kdy pro ně bylo nejpřirozenějším řešením obrátit se k sionismu – vlastnímu židovskému národnímu hnutí.⁶⁷

5.3.3 Německožidovský proud

Do tohoto proudu patřili tzv. Židé oddaní německé kultuře. Jejich příklon k německému jazyku a německé kultuře kořenil ve vděčnosti císaři Josefu II. za jeho reformy, které radikálně změnily jejich sociální a právní postavení - Židé přijímali německá příjmení, do židovských škol pronikala

⁶⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 246-252

⁶⁷ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 200-201

němčina a střední a vysoké školství bylo budováno na základě němčiny.⁶⁸ Dále pak ve vděku vůči německým liberálům, kteří prosadili do ústavy úplnou rovnoprávnost obyvatel Předlitavska. Tento proud německého židovství však neměl žádnou organizovanou základnu a na jeho myšlenkách nevzniklo žádné oficiální hnutí.⁶⁹ *„Zvláště za první republiky by bylo nemyslitelné, aby němečtí Židé jakýmkoli způsobem agitovali pro příklon Židů k německé kultuře. I němečtí Židé byli loajálními občany Československa a věděli, jaké problémy činí československé vládě německá menšina. I proto se mnozí němečtí Židé rozhodli vyplnit při sčítání lidu za první republiky do kolonky „národnost“ národnost židovskou (...).“⁷⁰*

5.4 Židé v Československu v první polovině 30. let

Počáteční antisemitské nepokoje na počátku éry Československa se podařilo překonat a demokratické poměry umožnily československým Židům zapojit se aktivně do politického, hospodářského a kulturního života. Představitelé státu se snažili odsunout antisemitismus na okraj politické scény a s výjimkou Československé sociálně demokratické strany dělnické se již antisemitismus neobjevoval v programech jednotlivých politických stran. Ani masovou antisemitskou organizaci se v Československu do nástupu Hitlera k moci nepodařilo vytvořit. Hlavně z těchto důvodů se Československo stávalo oblíbenou cílovou zemí pro Židy z okolních států.

Na počátku třicátých let tuto idylickou vizi naboural dopad celosvětové hospodářské krize, který poznamenal především německou menšinu v českém pohraničí – zde byla odvětví průmyslu orientovaná na

⁶⁸ KOŘALKA, Jiří: *Národní identita Židů v českých zemích 1848-1918 mezi němečtvím, češtvím a sionismem*. In: TOMASZEWSKI, Jerzy – VALENTA, Jaroslav (eds.): *Židé v české a polské občanské společnosti*, str. 24

⁶⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 56

⁷⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 71

vývoz do zahraničí a tak pohraničí trpělo nejvyšší nezaměstnaností. Objevovaly se snahy odstranit dosavadní parlamentní režimy a nahradit je fašismem. Nárůst těchto tendencí napomohl Adolfu Hitlerovi v roce 1933 k moci v Německu a projevil se také ve fašizaci politického života v nemalém množství evropských států. Právě nástup Hitlerovy nacionálně socialistické strany k moci v Německu znamenal významný mezník ve vývoji židovského obyvatelstva v Československu. Českožidovští asimilanti se začali těsněji orientovat na spolupráci s českými spolky a organizacemi (Liga proti antisemitismu, Československý červený kříž či Kruh československých legionářů židovského původu) a pomáhali uprchlíkům z nacistického Německa. Ještě těsněji se připoutali k českému národu a k českému jazykovému prostředí. Naopak sionisté viděli jedinou možnost posílení židovského společenství v Palestině. Tento rozdílný názor prohloubil ještě více propast mezi českožidovským a sionistickým hnutím.⁷¹

5.4.1 Vznik fašistických organizací

„Český fašismus byl reakcí na vystupňovaný český nacionalismus a první zprávy o jeho existenci se objevily již v roce 1922, kdy získával stoupence v národnědemokratických kruzích. V počátcích byl jeho program dosti obecný, radikálně nacionalistický, zaměřený především proti Němcům a „cizákům“, (...). Samozřejmým byl antisemitismus a propagování vlády silné ruky. Zdaleka však nebyl tak militantní jako fašismus v sousedních nástupnických státech.“⁷² Ve třicátých letech se

⁷¹ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá pluralistická demokratická společnost ve stínu nacistického Německa*. In: POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRADNÍKOVÁ, M (eds.): *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech - sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu až červnu 2004, Židovské muzeum v Praze 2004, ISBN 80-85608-94-4, str. 9-13*

⁷² PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004, Brno, Doplněk 2005, ISBN 80-7239-178-X, str. 629*

začal vlivem propagandy přicházející z nacistického Německa šířit v Československu antisemitismus právě od českých nacionalistů a fašistů. Navíc první nacisty organizované protižidovské pronásledování v dubnu 1933 v Německu ukázalo, že proces emancipace Židů není nezvratitelný a že jim mohou být lehce jejich vybojovaná práva zrušeny. Pro mnohé Židy znamenalo toto zjištění obrovskou ránu, zhroutila se jim jejich celoživotní představa o pokroku a lidských právech.⁷³ Navíc hospodářská krize ve třicátých letech vyvolala zesílenou aktivitu fašistických stran. Vznikla tak řada fašistických organizací, které k prosazení svých cílů používaly právě antisemitismus. V tomto ohledu byla výraznou organizací Vlajka a Národní obec fašistická.

5.4.1.1 Vlajka

Vlajka vznikla původně v roce 1926 jako organizace radikálně pravicových nacionalistických studentů a zpočátku byla součástí Národní obce fašistické. Po neshodách se osamostatnila a již pod názvem Vlajka byla ustanovena 7. března 1930 a vydávala i stejnojmenné periodikum. Hnutí bylo po dobu své existence neseno hlavně na základech nacionalismu spojeného s výrazným antisemitismem a odporem k politickému partajnictví. Hnutí navíc stavělo na idejích italského fašismu.⁷⁴ Německou říši brali Vlajkaři jako úhlavního nepřítele, k němuž ale pociťovali obdiv. Tvrdili, že až se Německo zbaví škodlivého židovského vlivu, bude moci obstát jako čestný nepřítel. „*Za nejlepší státní formu sice považovali v té době Vlajkaři fašistický korporativní stát, jehož vzor stále nacházeli v Itálii, ale zároveň přebírali ideové prvky z nacistické ideologie (...).*“⁷⁵ Vlajkaři psali o prosazování německých a židovských zájmů v Československu na úkor postavení Čechů a Slováků. Ve Vlajce byli Židé znovu skandalizováni pro svou údajnou pýchu vázanou na

⁷³ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 155-156

⁷⁴ NAKONEČNÝ, Milan: *VLAJKA - k historii a ideologii českého nacionalismu*, 1. vydání, Praha, Chvojko nakladatelství 2001, ISBN 80-86183-24-6, str. 7

⁷⁵ PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha, Práh 1999, ISBN 80-7252-017-2, str. 137

náboženství, povrchnost, neschopnost vcítění se do mentalit hostitelských národů, neschopnost mít vlast a fyzicky pracovat. Navíc Vlajka propagovala rasový antisemitismus.⁷⁶ Organizátory hnutí byli většinou nacionalističtí studenti v čele se studentem filozofické fakulty v Praze Janem Vrzalíkem. Dalšími členy předsednictva v roce 1930 byli Jindřich Streibl, František Varcl, dr. Josef Chlubna a Jožo Hritz.

Působení Vlajky se významně projevilo i v Plzni. Organizace politického hnutí Vlajka v Plzni bylo ustaveno v červnu roku 1935. Ustavující valná hromada se konala 26. 6. 1935 v Mandlově sále Měšťanské besedy v Plzni. Jednalo se o přednáškový večer na téma Současná krize a nové Československo. U členů plzeňské Vlajky panovalo hlavně zklamání a obecné znechucení z vnitřních poměrů v Československu. Členy spojovaly neskrývané sympatie k Národní obci fašistické. Plzeňská veřejnost tedy měla možnost vnímat Vlajkaře především prostřednictvím diskusních a přednáškových večerů. Jako nominální hlava organizace vystupoval plzeňský arciděkan Antonín Havelka. K dalším členům hnutí patřili MUDr. Otomar Pivoňka, Karel Hödl, Josef Rudert, Adolf Bednář, Ing. Václav Honzík, Josef Doubek, Miloslav Folprecht, Antonín Doležal, Hubert Hlubek, Jan Konrád, Emil Měsíček, Karel Kovářik, Ing. Otto Kremlička, Josef Riegel, Antonín Staral, Jan Valenta, Jan Wiesner aj. K členům se řadila jak inteligence, tak podnikatelé, úředníci, lékaři i dělníci. O činnosti plzeňské Vlajky se dozvídáme spíše až od podzimu roku 1938, kdy se v návaznosti na zářijovou mobilizaci začala plně projevovat. Některé přednášky byly z rozhodnutí policejního ředitelství zakazovány, až došlo k úplnému zákazu činnosti Vlajky 12. 11. 1938. Od tohoto okamžiku dávala Vlajka najevo svou pokračující existenci především prostřednictvím ilegálních tiskovin. Tzv. vlastním podzemním periodikem byl pro Vlajkaře Plzeňský

⁷⁶ SOUKUPOVÁ Blanka: *Český antisemitismus v podmínkách pluralistické demokratické společnosti národního státu*. In: POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.): *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, str. 22-23

Žumbera. Pojmenování dal novému periodiku jeden z „duchovních otců“ celého projektu – Antonín Havelka, který se inspiroval názvem staršího satirickohumoristického časopisu Žumbera z devadesátých let 19. století.⁷⁷

V návaznosti na zprávy o připravované celostátní kampani pumových útoků již ilegálního hnutí Vlajka v roce 1939 jako reakci na plánovanou okupaci hledali a zvažovali vlajkaři v Plzni (tedy radikální odnož Vlajka-Maffie) cíle možného útoku – stará a nová synagoga, obřadní síň na židovském hřbitově, některá z Židovských firem Taussig, Goldscheider a Liebstein, domovní areál zednářské lóže Union. Vlastní akci měla předcházet rovněž sabotáž v Elektrických podnicích města Plzně, která by umožnila realizovat rozsáhlý protižidovský pogrom. Nakonec se uskutečnil pouze pokus o pumový útok proti obřadní síni židovského hřbitova. K výkonu atentátu byl pověřen Antonín Staral a Karel Kovářík a nápomocný jim měl být Oldřich Pulda, který je na místo i s výbušninou 6. 3. 1939 odvezl a pak na ně čekal. Když se stále atentátníci zpět nevraceli, Pulda odjel. Při manipulaci s výbušninou totiž došlo k předčasné explozi a oba atentátníci zemřeli. V konečných důsledcích též paralyzovala kompletní vlajkařské vedení, protože to se po policejním zátahu ocitlo ve vyšetřovací vazbě. Od soudu a dalšího vyšetřování je ale uchránily informace o vstupu okupační armády na Ostravsko, pod jejichž dojmem byli propuštěni na svobodu.⁷⁸ V prvních dnech okupace plzeňští Vlajkaři, označení bílými páskami se znakem Vlajky na levém rukávě, vykonávali spolu s vybranými místními Němci pořádkovou službu.⁷⁹

Snaha udělat tečku za jednotlivými protistátními činy a za existencí Vlajky bylo možno udělat až po druhé světové válce. Předtím se podařilo pouze naplnit právní akt spravedlnosti v případě vlajkařů jen v podobě

⁷⁷ JELEN, Jiří: *Plzeňský Žumbera: leden-únor 1939 (k vývoji plzeňské Vlajky)*. In: *Západočeský historický sborník*. Sv. 3. Plzeň, Státní oblastní archiv 1997, ISSN 0862-5387, str. 269

⁷⁸ JELEN, Jiří: *Plzeňský Žumbera: leden-únor 1939 (k vývoji plzeňské Vlajky)*, str. 267

⁷⁹ NAKONEČNÝ, Milan: *VLAJKA*, str. 96

dvojice rozhodnutí Státního zastupitelství v Plzni o konfiskaci jednotlivých čísel Plzeňského Žumbery.⁸⁰

Soudní proces s Vlajkaři se tedy konal až po druhé světové válce. Ve Státním oblastním archivu je ve fondu Mimořádného lidového soudu uložen i rozsudek, který byl proti Vlajkařům vydán po hlavním přelíčení ve dnech 8. - 12. dubna 1946. Ožalovaní v něm jsou: Antonín Doležal - městský úředník a malíř, Miloslav Folprecht – vrchní tajemník města Plzně, Antonín Havelka - arciděkan, Oldřich Pulda - soukromý úředník, Josef Riegl – vrchní adjunkt vrchní komory v Plzni a Jan Wiesner – stavitel. Všichni obžalovaní jsou vinni, že v letech 1938 a následujících, tj. v době zvýšeného ohrožení republiky, v Plzni a okolí propagovali a podporovali fašistické hnutí a to v úmyslu, aby rozvrátili mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu. Dále se píše, že v téže době obžalovaný Antonín Doležal byl zástupcem župního vedoucího Vlajky, Miloslav Folprecht matrikářem, organizátorem a župním vedoucím mládeže Vlajky, Antonín Havelka místním vedoucím Vlajky v Plzni a obžalovaný Jan Wiesner krajským a župním vedoucím Vlajky. Obžalovaní Antonín Doležal, Miloslav Folprecht, Josef Riegl a Oldřich Pulda v téže době a v zájmu republiky nepřátelského hnutí Antonínu Staralovi a Karlu Kovaříkovi k vykonání veřejného násilí zlomyslným poškozením obřadní síně na židovském hřbitově v Plzni dne 6. března 1939, tedy cizího majetku, nadržovali a pomáhali. Spáchali tak zločin proti státu a zločin proti majetku. Doležal, Riegl a Wisner byli odsouzeni k trestu doživotního těžkého žaláře (z toho dvacet let ve zvláštních nucených pracovních oddílech), Folprecht a Pulda k trestu těžkého žaláře v trvání dvaceti let (z toho deset let ve zvláštních nucených pracovních oddílech) a Havelka v trvání patnácti let. Dále je uvedeno, že všichni odsouzení pozbývají občanské cti navždy a že celé jejich jmění propadá ve prospěch státu.⁸¹

⁸⁰ JELEN, Jiří: *Plzeňský Žumbera: leden-únor 1939 (k vývoji plzeňské Vlajky)*, str. 274

⁸¹ *Rozsudek z 12. 4. 1946*, fond Mimořádného lidového soudu v Plzni, karton 29, signatura Ls 282/46, Státní oblastní archiv v Plzni

5.4.1.2 Národní obec fašistická

Druhým významným hnutím byla Národní obec fašistická. Ta byla ustavena splynutím stávajících fašistických organizací již 24. března 1926 a v jejím čele stanul náčelník hlavního štábu československé armády, divizní generál Radola Gajda. Programem nové politické strany bylo nastolení fašistického režimu v Československu. Gajda uveřejnil již koncem února 1927 stať nazvanou Manifest Generála Gajdy, která se stala ideologickým základem českého fašistického hnutí. Již 1. května 1926 se zemského sjezdu Národní obce fašistické účastnilo okolo 500 delegátů a v průvodu demonstrovalo nad 3500 stoupenců fašistického hnutí. Velkou pozornost věnovala nová strana především mládeži a založila fašistické oddíly Omladina.⁸² Významnou akcí Národní obce fašistické byl především pokus o násilné převzetí moci – tzv. židenický puč. Akce se odehrála v Brně v noci z 21. na 22. ledna 1933. Vzbouřenci vyzbrojení noži a vojenskými bodáky a pistolemi se dostali do kasáren 43. pěšího pluku, ale po krátkém boji byli odzbrojeni a vzdali se. Po Židlickém puči byl také zatčen a odvolán Radola Gajda a v Národní obci fašistické nastala krize.⁸³ Od dubna 1934 se stala největší složkou nově vzniklé pravicové strany Národní fronty.

V témže roce na podzim vznikla další nová politická strana - Národní sjednocení, která s oblibou pracovala s antisemitismem. Jejím hlavním iniciátorem byl český politik a publicista František Xaver Hodáč. Známa je především ve spojení s tzv. insigniádou, která se uskutečnila v listopadu 1934. Jednalo se o následky rozhodnutí nejvyššího soudu, který rozhodl o navrácení insignií Univerzity Karlovy z německé části univerzity na českou. Německá strana ale insignie nevydala. Čeští pravicoví studenti na to reagovali shromážděním před Karolinem a

⁸² PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*, str. 631

⁸³ GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1995, ISBN 80-7106-100-X, str. 40-44

následnými výtržnostmi. Vyvrcholily tak vzájemné spory mezi českou a německou částí univerzity, které byly odstartovány v únoru roku 1920, kdy československé Národní shromáždění na návrh profesora fyziologie na české univerzitě a českého nacionalisty Františka Mareše vydalo zákon o poměru pražských univerzit. Tímto zákonem se název Karlova univerzita stal v používání privilegiem výhradně pro českou univerzitu.⁸⁴ Spojení s německým zde při protestech byli opět Židé a tak nebyly ničeny jen německé obchody, ale i židovské a židovský majetek. Antisemitské bouře se prolínaly s nacionalismem: „*My fašisté jsme vášnivými nacionalisty. Proto jsme také otevřenými antisemity, tj. nechceme žádné židy a vše, co je se židy spjato – židovského ducha a mezinárodního žida.*“⁸⁵

5.5 Židé v Československu ve druhé polovině 30. let

V květnu 1935 se konaly parlamentní volby v Československu, které znamenaly porážku tradičního německého aktivismu a neúspěch české pravicové politiky. To vedlo i k dočasné porážce českého antisemitismu – bohužel tento stav neměl dlouhého trvání.⁸⁶

V Německu totiž Hitler neváhal prosadit rychle své plány. „*Hitlerovým cílem bylo vytvořit jednotný, rasově čistý národ pod vedením nacionálně socialistické strany. K tomu směřovala všechna nařízení týkající se sňatků, lékařské péče, školních osnov, pracovní služby a mládežnických organizací.*“⁸⁷ 15. září 1935 byly v Německu na Říšském sněmu národně socialistické strany slavnostně vyhlášeny rasové zákony – tzv. norimberské zákony. Jednalo se hlavně o Zákon na ochranu

⁸⁴ <http://vesmir.cz/2014/09/08/zide-vsi-kozichu-nemecke-vedy/> (náhled 3. 4. 2015)

⁸⁵ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá pluralistická demokratická společnost ve stínu nacistického Německa*. In: POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRADNÍKOVÁ, M (eds.): *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, str. 13

⁸⁶ SOUKUPOVÁ Blanka: *Český antisemitismus v podmínkách pluralistické demokratické společnosti národního státu*. In: POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.): *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, str. 22-23

⁸⁷ DWORKOVÁ, D. – VAN PELT, J., R.: *Osvětím: 1270 – současnost*, str. 99

německé krve a německé cti a Zákon o říšském občanství. Židé tak přestali být německými občany a nesměly se uzavírat sňatky mezi Židy a občany nežidovského původu. Negativní reakce a nesouhlas s rasovými zákony byla pochopitelná i u Židů v Československu. Uskutečnilo se několik protestních schůzí. „*Svaz Čechů-židů uspořádal včera večer ve velkém sále pražské městské knihovny protestní schůzi proti známým norimberským protižidovským zákonům, jimiž jsou židé v Německu postaveni na roveň středověkým psancům. Patnáct řečníků promluvilo s různých hledisek o tomto zahanbujícím porušování lidských a občanských práv. Všichni – katolíci, evangelíci, židé i bezkonfesijní – se shodli v tom, že pronásledování německých židů už dávno není otázkou rasy nebo konfese, ale všech lidí, kteří žijí kulturou, vystavěnou z prvků antiky, židovství a křesťanství.*“⁸⁸

Nově přijaté zákony vzedmuly vlnu židovských uprchlíků směřujících do Československa hledat azyl. „*V politické atmosféře první republiky nemohly české politické strany, s výjimkou fašistů, právo azylu, které bylo vnímáno jako fenomén náležející k československé demokracii, zcela odmítnout. Přesto měly pravicové strany k německým a rakouským uprchlíkům spíše negativní vztah. (...) Pravicoví politici tak především požadovali důsledný zákaz politické činnosti uprchlíků a jejich větší kontrolu.*“⁸⁹ V zákonech však nebyla postavení a práva uprchlíků zařazena, proto se o osudu jednotlivých uprchlíků rozhodovalo případ od případu. V roce 1937 se úřady zaměřily na omezení udělování povolení k pobytu a „škatulkovaly“ židovské uprchlíky do předem určených okresů. V roce 1938 zapříčinil pocit ohrožení od nacistického Německa oslabení zájmu československé vlády o uprchlíky. Pravicová média šířila do

⁸⁸ „*Rasové zákony a demokracie*“, České slovo 11. října 1935

⁸⁹ ČAPKOVÁ, Kateřina - FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště – Československo a uprchlíci před nacismem 1933 – 1938*, 1. vydání, Praha – Litomyšl, Paseka 2008, ISBN 978-80-7185-840-9, str. 43-44

veřejnosti obavy z příchodu rakouských židovských uprchlíků, kteří se měli stát hospodářskými konkurenty občanům v Československu.⁹⁰

Připojení Rakouska v březnu roku 1938 k Německé říši vyvolal obavy z dalšího vývoje – nastalo období, které se stalo existenční záležitostí pro Československo. Vážnost situace si uvědomovali i čeští fašisté, kteří se ve svém tisku prezentovali návrhy na zlepšení obrany republiky modernizací armády. Stále ale naivně hovořili o celistvosti a nedotknutelnosti státu, která může být zajištěna zahraniční orientací na italské fašisty. Plánem českých fašistů bylo pokusit se ovlivnit politický vývoj a chopit se moci v zemi, k čemuž hodlali využít podpory právě Itálie. Ovšem čeští fašisté neviděli tak prozíravě do evropské velmocenské politiky a neviděli tak, že nacisté se nemíní dělit s Itálií o vliv ve středoevropském prostoru.⁹¹

Adolf Hitler společně s NSDAP usiloval ve druhé polovině třicátých let o začlenění pohraničních oblastí, Sudet, k Německé říši. Tuto situaci měla zhodnotit britská mise vedená lordem Runcimanem, který se sešel s prezidentem Edvardem Benešem a představitelem Sudetoněmecké strany Konrádem Henleinem v srpnu 1938. Byla schválena nová práva pro obyvatele Sudet, ale to Sudetoněmecké straně nestačilo. Vše vyvrcholilo povstáním v Sudetech a lord Runciman vypracoval zprávu, kde jediné možné řešení bylo postoupení Sudet Německé říši. Hitler měl ale v plánu okupaci Sudet v mnohem větším rozsahu, než v jakém ji navrhl Runciman. Následkem toho byla v Československu v posledním zářijovém týdnu roku 1938 vyhlášena všeobecná mobilizace.

Ovšem o odtržení Sudet bylo rozhodnuto tzv. „o nás, bez nás“ na Mnichovské konferenci ve dnech 29. – 30. září 1938 za účasti delegátů Německa, Francie, Velké Británie a Itálie. Aby se Československo

⁹⁰ ČAPKOVÁ, Kateřina - FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště*, str. 318

⁹¹ PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*, str. 644-645

vyhnulo velkému válečnému konfliktu, bylo nuceno dohodu přijmout. Československo ztratilo Mnichovskou dohodou pohraniční oblasti, které byly důležitou součástí obranného systému státu. Odstoupení území znamenalo změny vnitropolitické, ale i ekonomické. Ve ztraceném území byla totiž navíc soustředěna velká část průmyslového potenciálu Československa.

Následkem Mnichovské „zrady“ proběhlo několik demonstrací. Hlavním důsledkem však bylo celkové zklamání a deziluze v široké veřejnosti. Nespokojenost se státní prohrou se stala buditelem nacionálních a antisemitských nálad. Nastalo období druhé republiky. *„Druhá republika zamítla principy svobody a rovnosti mezi lidmi a otevřela duchovní a právní vědomí společnosti teoriím o občanské nerovnoprávnosti podle rasového, elitářského či monarchistického stavovského klíče.“*⁹²

⁹² RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát – Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, 1. vydání, Praha, Karolinum 1997, ISBN 80-7184-516-7, str. 91

6 Odlišná situace v sousedních státech

Prvorepublikové Československo bylo zemí ve Střední Evropě, kde se Židé mohli přihlásit k židovské národnosti a kde jim byla zaručena rovnoprávnost s ostatním obyvatelstvem a kde mohli svobodně rozvíjet svoje aktivity. Proto často židovští studenti z okolních států, kde byli diskriminováni, využívali možnost studovat na československých vysokých školách. Československo se v meziválečném období stalo tranzitní či domovskou zemí pro židovské uprchlíky ze států s autoritářskou či fašistickou vládou.⁹³ V Československu byla také navíc absence Židovských emigrantů z východní Evropy, kteří jinde ve střední Evropě ovlivnili charakter židovských komunit. V Československu chyběla tak početnější vrstva židovských dělníků a většina československých Židů patřila ke střední či vyšší sociální vrstvě.⁹⁴

V po válce poraženém Německu se Židé stali obětními beránky. Za vinu jim byla dávána právě vojenská porážka a její rozsáhlé důsledky. Německo zmítala deziluze z vojenské porážky, následné krize a inflace, a antisemitismus se tak zde dostal lehce na povrch. Židům bylo vyčítáno jejich nadprůměrné zastoupení v privilegovaných společenských vrstvách a zisk kapitálu během války.⁹⁵

Polsko nově vzniklo po první světové válce. Jeho vznik provázely obrovské zmatky a hledal se viník této chaotické situace. Opět to mělo dopad na židovské obyvatelstvo, které bylo označeno za přítele Němců. Bylo jim vyčítáno nepřátelství vůči nové republice, hamižnost a lichva. Roku 1920 došlo až k vydání tzv. Protokolů sionských mudrců. Tento spis měl prokázat světové židovské spiknutí. Dnes už je ve světle

⁹³ RATAJ, Jan: *Český antisemitismus v proměnách let 1918-1945*. In: TOMASZEWSKI, Jerzy – VALENTA, Jaroslav (eds.): *Židé v české a polské občanské společnosti*, str. 50

⁹⁴ ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé?*, str. 17

⁹⁵ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 16

nejmodernějšího výzkumu celosvětově známo, šlo o podvrženou koláž různých textů vypracovanou tajnými službami a policií nejméně tří států. Velmi nevěrohodně ve spise působí tak jasné a upřímné vyznání sionských mudrců ze svých plánů a přiznání k palčivé nenasytosti, nemilosrdné pomstychtivosti, zášti a nenávisti. Ovšem z počátku byl brán vážně, protože právě předváděl tak šokující odhalení.⁹⁶ Proti potlačení silného antisemitismu v Polsku musela dokonce zasáhnout mírová konference složená ze států Velké Británie, Francie a USA.

I Maďarsko bylo po první světové válce jedním z poražených států. V rámci porážky ztratilo rozsáhlá území a tím poklesl i počet židovského obyvatelstva. I přesto se nesla situace v Maďarsku na podobné vlně jako v Polsku – hledání viníka či spíše obětního beránka. Protižidovské výtržnosti a nenávist dospěly až k omezení počtu přijímaných studentů židovského původu na univerzitách. Studenti tak hojně využívali možnosti přechodu na československé univerzity.⁹⁷

Podobné nehostinné podmínky si museli Židé vytrpět také v Rumunsku. Navíc se připojením Sedmihradska zvětšil počet židovského obyvatelstva. Zde byli Židé obviněni ze spojenectví s Habsburskou monarchií. Dále bylo Židům vyčítáno, že získali ty nejlepší pozice v hospodářské sféře i na politické scéně a objevovaly se i výroky o plánované sociální revoluci spojené s židovským bolševismem. Pod tlakem dohodových států musela pak rumunská vláda souhlasit s rovnoprávností pro Židy.⁹⁸

⁹⁶ EISNER, Will: *Spiknutí. Tajný příběh protokolů sionských mudrců*, 1. vydání, Praha, Academia 2008. ISBN 978-80-200-1603-4, str. 5

⁹⁷ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 17

⁹⁸ ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika – nový stát ve střední Evropě a Židé*. In: SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, str. 16-17

7 Antisemitismus v tisku a ohlasy Židů v tisku

Oproti jiným zemím nebyl v Československu antisemitismus tak viditelný, ale v podobě tištěného slova se často objevoval jako reakce na nějakou politickou či kulturní událost úzce související se Židy (například nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu) či situaci, kde Židé sami přímo figurovali (například zakládání židovských spolků). „Tištěný“ antisemitismus v české společnosti v období první republiky zasáhl českou beletrii, esejistiku a zvláště pak publicistiku.⁹⁹ Meziválečné projevy antisemitismu v československém tisku přecházely z latentní formy do neskryvaného otevřeného antisemitismu, hlavně pak v období druhé republiky. Velmi výraznou skupinu meziválečného československého tisku tvořila periodika politických stran. Fungovaly velmi dobře jako sdělovací prostředky a umožňovaly snadnou komunikaci s občany, tedy potencionálními voliči. Touto cestou se mohl antisemitismus rozšířit do široké veřejnosti. Naopak sami Židé na určité situace také v tisku dokázali reagovat a vyjádřit tak své postoje, což jim umožňoval prodemokratický tisk, například Právo lidu a Lidové noviny.

V období první republiky měly politické strany významné a výjimečné postavení. Zasahovaly i do řady nepolitických oblastí života společnosti a hájily ze své podstaty hlavní zájmy jednotlivých skupin obyvatelstva. Často se mluví o státu politických stran a o jejich nadstandardním postavení. Někdy se uvádí, že v Československu existovalo okolo šedesáti stran, někde je poznámka, že jejich počet mohl přesáhnout i sto, když se stírá hranice mezi politickou stranou a hnutím, proudem či klubem. V návaznosti na kvantitu politických uskupení se objevují pochybnosti o politické vyzrálosti československé společnosti, ale při hlubším rozboru se ukazuje, že tomu bylo jinak. V českém politickém prostředí totiž fungovalo pouze okolo pěti politických stran, které byly

⁹⁹ MIKULÁŠEK, Alexej: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, str. 14

schopny a měly šanci se podílet na formování politického systému.¹⁰⁰ Z těchto nejdůležitějších stran to byla v době první republiky Československá národní demokracie, Československá strana socialistická, Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, Československá sociálně demokratická strana dělnická a Komunistická strana Československa.

Pro poodhalení situace židovského obyvatelstva a projevů antisemitismu ve stranickém tisku poslouží levicová Československá sociálně demokratická strana dělnická se svým ústředním tiskovým orgánem Právo lidu, kde najdeme často reakce Židů na antisemitismus. Odezvy Židů jsou také dobře viditelné v Lidových novinách. Naopak se pak ukazuje pravicová Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu se svým ústředním deníkem Venkov a večerníkem Večer, kde se často objevoval právě antisemitismus.

7.1 Československá sociálně demokratická strana dělnická – Právo Lidu

Československá sociálně demokratická strana dělnická vznikla sloučením s Českou sociálně demokratickou stranou v Rakousku a se Slovenskou sociálně demokratickou stranou Uherska a stala se tak první politickou stranou s celostátní působností. Vznik nového státu pojala jako naplnění osvobozené části svého programu. Z voleb v červnu 1919 vyšla s největším procentuálním výsledkem jako nejsilnější strana. Programem strany byla snaha potvrdit státotvornou pozici sociální demokracie a praktikovat politiku demokratického socialismu. Největší členskou základnu tvořilo dělnictvo, které chtělo řešit poválečnou nezaměstnanost. Strana se dále stavěla za demokratizaci školství, zachování svobody tisku a volnosti projevu myšlení. Vnitřní strukturu

¹⁰⁰ HARNA, Josef: *Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918-1938*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*, str. 542

strany tvořily místní politické organizace, organizace sociálnědemokratických žen, dělnické tělocvičné jednoty a organizace sociálnědemokratické mládeže.¹⁰¹

Ústředním tiskovým orgánem strany bylo Právo lidu, které bylo založeno již roku 1893 jako čtrnáctideník v Kuklenkách u Hradce Králové. Roku 1897 bylo přetransformováno na týdeník a od 1. října téhož roku začalo vycházet jako deník. Vydávala jej Lidová knihtiskárna Antonína Němce a spol. Od roku 1912 byl též vydáván Večerník Práva lidu. V době neshod a následného rozdělení strany se ho pokusilo zmocnit radikální levicové křídlo, což se mu ale nepodařilo a jeho tiskovým orgánem se stalo Rudé právo.¹⁰²

Velmi výraznou nespokojenou reakce Židů, konkrétně na nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu a jeho následný postup proti Židům nalezneme právě v deníku Právo lidu. *„Ve středu pořádala židovská strana v Praze manifestační schůzi v souvislosti s německými událostmi. Již před 20. hodinou byl sál v Dlouhé třídě tak naplněn, že bylo nutno uspořádati paralelní schůzi v židovské radnici, která rovněž pro přeplnění byla policejně uzavřena. Poslanec dr. Angelo Goldstein prohlásil, že obrana Židů proti německým násilnostem nespočívá na nekontrolovatelných soukromých zprávách, nýbrž výhradně na tom, co sama německá vláda prohlašuje, tiskne a šíří rozhlasem. Události v Německu týkají se však i zdejších poměrů. Židé tím zřetelněji uvědomují si demokratickou správu naší republiky a jsou pevnými a nezvratnými ctiteli a přáteli této demokracie. Chtějí spolupracovat o míru a řádném uspořádání hospodářských poměrů. Východiskem jak dnes v Československu uklidniti rozbouřené moře, jak zabrániti všem rozepřím*

¹⁰¹ KUKLÍK, Jan: Československá sociálně demokratická strana dělnická. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004, str. 683-692

¹⁰²<http://www.cssd.cz/aktualne/aktuality/pred-120-lety-zacalo-vychazet-pravo-lidu-nejvyznamnejsi-list-ceske-socialni-demokracie/> (náhled 29. 3. 2015)

a zachovati mír, je půjčka práce. Židé, kteří se osobují poslání míru, musí se podle svých nejlepších možností účastniti upisování této půjčky. Dr. František Friedmann, člen městského zastupitelstva uvedl v přehledu pronásledování Židů v historii, na konec promluvil spisovatel dr. František Gottlieb s lidského hlediska o odvetném boji Židů proti německému barbarství.“¹⁰³

Podobně se pak ještě dočteme v Lidových novinách, že i v Brně proběhla bouřlivá protestní schůze Židů: *„Včera večer se konala v brněnském Dopzu protestní schůze brněnských židů proti událostem a zejména bojkotu v Německu. Dávno před začátkem schůze byl velký sál Dopzu přeplněn. (...) Za skupinu českých židů promluvil bývalý herec P. Jeral, který sklídl rovněž potlesk, zvláště když prohlásil, že česká a německá otázka není jen otázka národnostní, nýbrž též otázka fašismu a demokracie, a když žádal od židů loyálnost a podporu pro snahy českého národa. Brněnský městský rada Grün namířil svůj projev proti fašismu, který musí židé potírati v Německu stejně jako všude jinde. (...)“¹⁰⁴* Z další již květnové schůze brněnských Židů vzešel dokonce návrh na podání stížnosti Společnosti národů: *„Židovská náboženská obec v Brně se usnesla v dnešní schůzi jednomyslně na této resoluci: Vláda německé říše vydala zákon, jímž zásadně vylučuje německé státní občany židovského původu ze státních a jiných veřejných úřadů, z notářství, z advokatury, z nemocenských pokladen atd. (...) Židovští občané Brna cítíce se dotčeni ve své lidské důstojnosti a uraženi ve svém sebevědomí jako příslušníci židovského národa zmocnili předsedu židovské strany v republice československé dra Emila Marguliese, aby podal stížnost jako petici radě Společnosti národů s prosbou, aby učinila veškerá opatření nevyhnutelná k odstranění bezpráví, k navrácení práv a náhradě škody.“¹⁰⁵*

¹⁰³ „Židovská manifestační schůze v Praze“, Právo lidu 7. dubna 1933

¹⁰⁴ „Bouřlivá protestní schůze brněnských židů“, Lidové noviny 7. dubna 1933

¹⁰⁵ „Brněnští židé podají stížnost Společnosti národů“, Večerní Lidové noviny 13. května 1933

7.2 Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu – Venkov

Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu, původně agrární strana, se stala nejsilnějším prvkem politického systému Československa v době první republiky. Základem programu strany byla idea tzv. agrarismu – nosnou jednotkou daného státu by mělo být zemědělství a zdůrazněna je úloha rolníka jako živitele národa. Hlavním bodem se u této stranyjevila pozemková reforma. Snažili se zbrzdit další vytváření parcelových hospodářství a zachovat co největší část ze záboru půdy pro velkovýrobu. Strana byla podpořena velkou členskou základnou utvořenou díky početnosti zemědělského obyvatelstva českých zemí a dále lákavým stranickým programem. Nejvýznamnější zdrojem silného potenciálu agrární strany byla rozsáhlá a různorodá přidruženost zájmových organizací, institucí, spolků, klubů a hospodářských podniků.¹⁰⁶

Klasickým nástrojem pro lepší působení na širší veřejnost bylo vydávání periodického tisku. Agrární strana v první republice mohla navázat na slušnou tradici agrárního tisku a jejím ústředním tiskovým orgánem byl i nadále deník Venkov, který se začal vydávat již od roku 1906. Deník Venkov se zaměřoval především na otázky politické a postupně zaváděl specializované přílohy – Naše samospráva, Venkovský živnostník, Dělnická hlídka aj. Od roku 1914 se začal vydávat ještě večerník Večer. Oba vycházely v Tiskařském a vydavatelském družstvu roľnickém.¹⁰⁷

Antisemitismus se do periodik agrárních stran dostal spíše až počátkem třicátých let, kdy se vlivem celosvětové hospodářské krize a

¹⁰⁶ HARNA, Josef: *Republikánská strana*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004, str. 553-565

¹⁰⁷ HARNA, Josef: *Republikánská strana*. In: MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004, str. 574

nástupu nacistů k moci v Německu, radikalizovaly i fašistické síly v Československu. Příkladem může být článek odsuzující Židy za jejich proněmeckou orientaci v době po zvolení Adolfa Hitlera. *„I když se varujeme toho, podezřívati židy ve zvilého nepřátelství k české povaze státu, vidíme, že skutečnost je velmi nepříznivá národnímu rázu Československa. Hitlerova hrůzovláda v Německu vášnivě potírá existenční podmínky židovstva v Říši. U nás, kde židi požívají všech svobod a rovnosti a kde mají možnost užívati nejlepších plodů hmotné existence, vystupuje většina s okázalou orientací německou, té menšiny, která náš národ na celá staletí přitlačila a bránila přirozenému a samostatnému rozvoji kulturních a hospodářských sil. (...) Němčení židů je skutečnost urážlivá. A to tím více, že je jakýmsi výsměškem za úplnou svobodu a za dobré hospodářské podmínky, jež naše veřejnost židům ponechala. (...) Nežádáme a nechceme mít žádného vlivu na rozřešení principiálních otázek, týkajících se vnitřního sebeurčení židovské otázky. Ale myslíme, že jsme oprávněni žádati, aby židi změnili své chování ku státu a k národu, které dosud z většiny nebylo důstojné a správné.“¹⁰⁸*

K odporu proti němčení Židů v Československu a přicházejících emigrantů z nacistického Německa po roce 1933 se i ve večerníku Večer, který byl především z distribučních důvodů zaměřen na pražské čtenáře, objevovaly antisemitsky laděné články s nacionálním podnětem. *„Přinesli jsme již řadu stížností z řad pražského občanstva na t. zv. německé Židy, kteří okázale němčí v Praze a přímo provokativně užívají němčiny. (...) Mnozí Židé, a zejména Židovky, v době, kdy v sousední říši Židé jsou zbavováni všech práv, u nás jsou nejhorlivějšími propagátory němčení a snaží se mermomocí dodávat Praze ráz dvojjazyčného města. (...) Tak nám píší čtenáři z Král. Vinohradů, že v okolí Sázavské ulice a Slezské ulice je němčení Židů zvláště okázalé. Jednak němčí maminky židovských dětí, jež docházejí do tamní německé školy, jednak mnozí návštěvníci synagogy. (...) Staly se též případy, že židovský emigrant z Německa*

¹⁰⁸ „Židům v Československu“, Venkov 8. března 1933

vyslovil veřejně podiv, že průvodčí nerozumí v Praze německy. (...) Není divu, že za těchto okolností vzrůstá v pražském občanstvu nelibost proti židovským emigrantům, což právě zaviňují ony protičesky zaujaté živly mezi námi. (...) Tímto jednáním vyvolávají určité živly v Praze náladu, jež nikterak není na prospěch německým emigrantům.“¹⁰⁹ Či další odsouzení německy mluvících Židů: „Tak píše nám čtenář: To úmyslné němčení má jedinou snahu, aby z Prahy byly šířeny nepravdivé zprávy o počtu Němců v Praze, kde, jak známo, ve skutečnosti není ani 20 procent Němců, ale jdete-li pražskou ulicí, pomalu česky neslyšíte, a když, tak jen jaksí plaše a zakřikle. To musí přestat! Praha je a zůstane česká a slovanská! (...) Z těchto ohlasů vidíme, že pražané mají již dost německo-židovského roztahování a počínají volati po nápravě, která je zejména nyní nutná, kdy do Prahy přicházejí cizinci (...).“¹¹⁰

Dalo by se říci, že antisemitismus v tisku první republiky nebyl až tak tolik útočný a násilný, jak je vidět v jednotlivých člancích. Oproti tomu po odtržení Sudet a vzniku druhé republiky, kdy Československo procházelo jednou z největších politických, hospodářských i morálních krizí, se již dá hovořit o otevřeném antisemitismu v publicistice politických stran. Hledal se viník této špatné situace, který by se nemohl příliš bránit. K útokům se tady nejlépe hodili Židé a emigranti.¹¹¹ Většinová část tisku se zabývala hlavně otázkou židovských emigrantů. Nejistřejším antisemitismem a nejradiálnějsími názory disponoval Večer, na místě druhém pak Venkov. V prvních týdnech po Mnichovské dohodě se tak objevovala řada článků proti Židům. „Přicházejí k nám lidé, osoby civilní, i vojáci a důstojníci rovnou z holičských krámů, z obchodů, z hloučků na ulicích a unisono sdělují: Židé, pravděpodobně vystěhovalý z pohraničí

¹⁰⁹ „Němčení Židů v Praze nutno pokládati za provokaci“, Večer 9. prosince 1933

¹¹⁰ „Němčící židovstvo v Praze zapomíná, že lze odpustiti jednou, ale ne dvakráte!“, Večer 13. dubna 1934

¹¹¹ BEDNAŘÍK, Petr: *Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky*. In: HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): *Židé v Čechách – sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci*, Židovské muzeum 2007, ISBN 978-80-86889-58-0, str. 37

k nám nemají nic jiného na starosti, nežli šířit poplašné a senační zprávy a hlavně vykřikovat: Agrárníci zradili! Lidé zmatení a znervosnění mlčí. Málokdo má odvahu zakřiknout ničemy a hnát je k odpovědnosti. (...) Úřady upozorňujeme na židovskou emigraci, která namísto mlčení a díků za shovívavost národa rozeštvává lidi, zvláště ve městech. Opakujeme: Židovská emigrace, tito nevítaní paraziti, musí umlknout s prolhanou propagandou za každou cenu! Žádáme všech, kdož tyto „flastence“ slyší štvát, aby zjistil jejich jména a oznámil je úřadům.“¹¹² Anebo ještě radikálnější článek ve Večeru: „Soustavné upozorňování našeho tisku na nebezpečí, jež ohrožuje klidný vývoj našich vnitřních poměrů a zaručuje, že hospodářské dění a práci v novém státě udržíme v našich rukou a pro naše lidi, stálé volání po rychlém uzavření epochy židovské emigrace, setkává se s hromadným souhlasem široké veřejnosti, která pozoruje, co se kolem nás a u nás děje. (...) V Praze v posledních dnech se tato emigrace poněkud stáhla do pozadí. To neznamena, že by zanechala svého usilování vetřít se trvale do našeho života. (...) To, oč dnes jde, je snaha, za všech okolností a za každou cenu naléztí pro svoje podnikání plášť. Jsou hledány čistě obchodní sňatky, kupuje se za každou cenu kapitálová účast a společenství, provádějí se obchody, které uskutečňují nastrčení domácí Židé jako jednatele, hledají se cesty vniknouti do realitního obchodu, ve velkém kvete obchod se zlatem a šperky. (...) Sledujeme denně toto nebezpečí. Opakujeme: Nechceme být tvrdí, ale náš chudý krajíc nemůžeme nechat okousávat lidmi, kteří nikdy pro nás neměli pochopení a jimž jsme byli jenom prostředkem a cestou k vlastnímu zisku. Nepochopí-li to včas, nebude to naše vina.“¹¹³

Tisk musel sice v době druhé republiky procházet cenzurou, o kterou se konkrétně starala Ústřední cenzurní komise založená 23. září 1938, která začátkem října vydala tiskový pokyn č. 18: „Zprávy, které by podněcovaly k nenávisti, zášti, mstě nebo násilnostem proti židům anebo

¹¹² „Pozor na židovskou emigraci!“, Venkov 12. října 1938

¹¹³ „Židovská emigrace nechápe, že ji zde nechceme.“, Večer 14. října 1938

popuzovaly vůbec proti rasové nebo náboženské příslušnosti, budtež při tiskové prohlídce bezpodmínečně potlačeny“, ale jak je z článků zřejmé, tak nařízení nebylo důsledně uplatňováno a antisemitské texty byly publikovány. Jedním z důvodů bylo silné postavení agrární strany v druhorepublikovém Československu, proto mohly cenzurní instituce jen stěží důrazně zasahovat proti tomuto tisku.¹¹⁴

¹¹⁴ BEDNAŘÍK, Petr: *Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky*. In. HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): *Židé v Čechách – sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci*, str. 36

8 Steinherzova kauza

Zájem veřejnosti ve dvacátých letech v otázce židovské upoutala aféra kolem jmenování prvního rektora židovského původu na německých vysokých školách vůbec, historika Samuela Steinherze, který se stal obětí jedné z nejvýraznějších antisemitských kampaní rozpoutané v letech 1922-1923.

8.1 Samuel Steinherz

Samuel Steinherz se narodil 16. prosince 1857 v Güssingu v Rakousku. Jeho otcem byl realitní makléř Eduard Steinherz a matkou Franziska Wechslerová. Samuel byl třetím dítětem z celkem sedmi potomků – šest chlapců a jedna dívka. Nejprve navštěvoval základní školu v Grazu od roku 1862 a pak zde i gymnázium v letech 1868-1875. Po dokončení gymnázia nastoupil na univerzitu v Grazu, kde studoval německou literaturu, historii a pomocné vědy historické. Doktorskou práci sepsal na téma Italská politika za uherského krále Ludvíka I. od 1342 do 1352. Po absolvování rigorózní zkoušky z historie, latiny a filozofie získal Steinherz titul doktor filozofie v květnu 1885. Později se z finančních důvodů rozhodl studovat práva na právní fakultě univerzity v Grazu, kde také získal v květnu 1894 titul doktor práv.¹¹⁵

V roce 1894 začal Steinherz pracovat v Institutu pro rakouské historické studie v Římě. A následné výzkumy ve Vatikánském archivu se pro něj staly významnou částí jeho života. Pro své výzkumy pak navštěvoval další italské archivy – Vídeň, Milán, Florencie, Neapol aj. Výzkum ho zavedl i do archivů v Německu, Rakousku a v Čechách. V říjnu roku 1894 požádal o habilitaci na fakultě filozofie na univerzitě ve

¹¹⁵ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, 1. vydání, Praha: Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2013, ISBN 978-80-7465-041-3, str. 216-217

Vídni. Steinherz byl poté jmenován docentem rakouské historie. Učil pak na několika univerzitách, ale od roku 1901 se uchýlil na fakultu filozofie Německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Působil zde jako mimořádný profesor pomocných věd historických a od roku 1908 jako řádný profesor v tomto oboru. V roce 1914 vypukla první světová válka a Samuel Steinherz byl jakožto profesor osvobozen od vojenské služby. A tak od roku 1915 vyučoval jako řádný profesor rakouskou historii a stal se jedním z ředitelů semináře historie.¹¹⁶

Samuel Steinherz byl velkým profesionálem ve svém oboru. Skvěle ovládal nejen různé obory pomocných věd historických od diplomatiky přes paleografii až k numismatice, ale také byl jedinečný ve své vynalézavé analýze a kombinaci historických zdrojů a materiálů. Steinherzova práce a výzkum přinesly několik titulů historických prací. První větší spis zkoumal politiku 14. století ve střední Evropě – Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. Tato práce je ještě stále klíčovým zdrojem pro studium Lucemburské dynastie. Dále publikoval Steinherz několik kratších prací o osobnosti římského císaře a českého krále Karla IV. Další práce věnoval tématu historie rakouské církve. Chtěl a přál si dokázat, že i historik židovského původu by mohl přispět k objasnění důležité role katolické církve v historii. V několika pracích se zabýval politickou a ekonomickou historií arcibiskupství v Salzburgu v době středověku. V neposlední řadě se podílel na vydání třídílné edice o korespondenci posílané papežskými nuncií - Stanislaus Hosius (1504-1579) a Zaccaria Delfino (1527-1584) z Německa do Říma v letech 1560-1565. Práce přináší nejen pohled na osobu obou nunciů, ale také nové informace o náboženské politice římského císaře a českého krále Ferdinanda I. (1503-1564) a Maxmiliána II. (1524-1576).¹¹⁷

¹¹⁶ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, str. 217- 219

¹¹⁷ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, str. 218-219

I přesto, že Samuel Steinherz byl povahy velmi klidné, plně se věnoval své práci, byl naprosto ponořen do svého výzkumu a neměl potřebu se nějak výrazně projevovat na veřejnosti, se právě on bohužel stal hlavní obětí štvavé antisemitské kampaně.

8.2 Období rektorátu a rozpoutání tzv. Steinherzovy kauzy

Po vzniku samostatného Československa se na Německé univerzitě cítili nacionálně smýšlející němečtí profesoři a studenti utlačováni českým etnikem a plánovalo se přenesení sídla univerzity z Prahy do severočeského Liberce. Toto plánované přestěhování mělo i patrný antisemitský podtext. Praha se německy mluvícím profesorům a studentům zdála být moc „židovštělá“. Dokonce profesor fyziologie lékařské fakulty Armin Tschermak von Seysenegg veřejně v rámci přednášky prohlásil, že „Židé jsou vši v kožichu německé vědy a musí být z něho vyhnáni“. Na Německé univerzitě vyučovala i řada židovských profesorů a docentů, kteří měli dosud zajištěnou rovnoprávnost. Nyní se pomalu dostávali do období nových zkoušek a útrap.¹¹⁸

V té samé době 22. června 1922 byl Samuel Steinherz zvolen rektorem pro akademický rok 1922-1923. Volba byla v zásadě formální, jelikož funkce rektora připadala vždy tradičně služebně nejstaršímu řádnému profesorovi, a proto přišel na řadu právě Samuel Steinherz. Uplatňoval se ovšem nepsaný zákon, že profesoři židovského původu, pokud na ně přišla při rektorské volbě řada, funkci vždy odmítli. Steinherz ale volbu přijal a do úřadu v počátku zimního semestru roku 1922 skutečně nastoupil a stal se tak prvním židovským rektorem na německých vysokých školách vůbec.¹¹⁹

¹¹⁸ <http://vesmir.cz/2014/09/08/zide-vsi-kozichu-nemecke-vedy/> (náhled 5. 4. 2015)

¹¹⁹ MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, 1. vydání, Praha, Karolinum 2002, ISBN 80-246-0129-X, str. 23

Steinherzovo přijetí funkce rektora se neobešlo bez odezvy. Bouřlivé protesty a kritiku sklidil od profesorů i studentů Německé univerzity. Dokonce se do akademického senátu dostal požadavek od „německo-árijských“ studentů, kteří žádali zrušit Steinherzovu volbu. Vadilo jim především to, že Steinherz nepochází z „německého národa“. Samuel Steinherz na tuto ostrou kritiku reagoval v červenci 1922 v dopise adresovaném akademickému senátu, kde dokazoval, že je Němec: *„Prostřednictvím svých rodičů, mé výchovy a školního vzdělání, jsem Němec, vždy jsem tak vystupoval a nikdy jsem nedal sebemenší důvod, aby moje německost mohlo být zpochybněno.“* Jeho prohlášení nedokázalo zmírnit situaci.¹²⁰

Německé nacionalistické studentstvo dokonce formulovalo požadavek, aby němečtí studenti, kteří měli před promoci, prodloužili svoje studium o jeden semestr, aby se tak vyhnuli promoci od židovského rektora. Aktivní podporu tzv. sdružení árijských nacionalistických studentů našlo v německy mluvících pohraničních územích. V polovině listopadu 1922 propukla stávka studentů, která se rozšířila i na ostatní německé vysoké školy v Čechách a na Moravě a získala podporu nejen u sudetoněmeckého obyvatelstva, ale i ze zahraničí – solidární stávka na rakouských univerzitách ve Vídni, v Innsbrucku a Štýrském Hradci. Vyvolávané bouře proti rektorům židovského původu ve dvacátých a počátku třicátých let nebyly ojedinělou speciální událostí v Praze, ale byly součástí sílící vlny antisemitismu.¹²¹

Kauza Steinherz přinesla ale i protireakci ve prospěch a na podporu Samuela Steinherze. Na jeho obranu se postavili pražská německá akademická sdružení, ve kterých byli silně zastoupeni liberální, socialističtí, židovští a zahraniční studenti. Už 15. listopadu 1922 se Steinherze zastal nejvýznamnější pražský německý studentský spolek

¹²⁰ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, str. 221

¹²¹ MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, str. 23

Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag a s jeho postojem přišla i řada dalších prohlášení o odsouzení okupační stávky a její označení za útok na akademické svobody. Podporu mu vyjádřila i značná část německého tisku vycházejícího v Československu a téměř všechny české noviny kromě katolicky zaměřených periodik.¹²² Protesty například odsuzuje a shledává je jako antisemitské články *Německé studentstvo ve vleku reakce* v deníku Právo lidu z 19. listopadu 1922.

21. listopadu 1922 se uskutečnila schůze 52 profesorů a docentů Německé univerzity (což byla mimochodem jedna třetina celkového počtu) k vyjádření podpory Steinherze. Ještě předtím 17. listopadu vyjádřil spolek Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag svůj odpor československému ministru školství a osvěty Rudolfu Bechyně. Ministr pak následně vyzval akademický senát Německé univerzity k obnovení přednášek pod hrozbou, že by jinak došlo ke zrušení probíhajícího semestru a zásahu státní moci. Vedení stávky pod touto hrozbou 25. listopadu 1922 probíhající stávku s nelibostí předčasně ukončilo. I přesto Steinherz 14. února 1923 informoval akademický senát o jeho záměru rezignovat na post rektora. Následujícího dne zaslal dopis s rezignací ministru Rudolfu Bechyně, kde podotkl, že jeho setrvání v úřadu by mohlo vést k dalším nepokojům. Na základě dekretu bývalého rakouského ministra kultury a školství se rezignace mohla stát platnou jen se souhlasem ministra a ministr Bechyně odmítl souhlas dát. Z tohoto důvodu zůstal Steinherz ve svém úřadu až do konce období, na které byl zvolen.¹²³

Na univerzitě Steinherz ještě působil až do svého penzionování v březnu roku 1928. Z aféry si ale Steinherz odnesl následky, které změnili jeho osobnost. Předtím byl odhodlaný bojovat jako Němec a po aféře se

¹²² <http://vesmir.cz/2014/09/08/zide-vsi-kozichu-nemecke-vedy/> (náhled 5. 4. 2015)

¹²³ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, str. 222-223

semknul úzce se svými židovskými kořeny. Tento obrat byl pak vidět především v jeho práci. Navíc se stal členem pražské židovské komunity a spolupracoval s vůdčími představiteli významné pražské židovské organizace B'nai B'rith, která byla založena již v roce 1843 a jejím hlavním cílem je ochrana a pokračování Židovstva a státu Izrael a také boj proti antisemitismu. Ve spolupráci s tou organizací vydal v roce 1927 publikaci s názvem *Juden von Prag*, která obsahovala rozbor spousty dosud neznámých a nepoužitých archivních materiálů přibližujících historii Židů v Čechách. Zde velmi propracovaně srovnával latinsky a česky psané křesťanské příběhy a historické zprávy psané v Hebrejštině. O rok později byla založena pod záštitou organizace Společnost pro dějiny Židů v Československé republice a Samuel Steinherz se stal prezidentem této společnosti. Jeho výzkum zde směřoval především k dosud opomíjeným ekonomickým aktivitám Židů, které jsou společně s židovským přínosem pro kulturu klíčové k vysvětlení a obhájení židovského soužití s ostatními národy. Výsledky jeho výzkumu byly pak prezentovány v devíti vydaných Ročenkách Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, vydaných v letech 1929-1938. Ve své poslední práci spojil dvě největší témata, která ve svém životě zkoumal – papežskou diplomacii a židovskou komunitu v Praze.¹²⁴

Za svůj život byl Samuel Steinherz také členem několika profesionálních výborů. V letech 1904-1905 byl členem Historické zemské komise pro Království české. V roce 1915 se připojil ke Společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách. V roce 1921 se podílel na založení asociace *Kommission für Heimatforschung*, kde pak pracoval na svém projektu o životopisech sudetoněmeckých osob.¹²⁵

¹²⁴ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, str. 224-225

¹²⁵ KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, str. 227

Koncem roku 1929 se rozpoutaly opět antisemitské nepokoje na pražských německých vysokých školách, nejvíce se koncentrovaly na lékařské fakultě. Záminkou byly technické problémy Německé univerzity a její neúnosné přeplnění, což chtěli nacionalisté koncentrování v organizaci Nacionálněsocialistické studentské sjednocení řešit omezením počtu studentstva židovského původu. Své antisemitské stanovisko sice neprosadili, ale získávali si stále více přívrženců.¹²⁶ Ve třicátých letech pronikal na Německou univerzitu stále více útočný antisemitismus. Antisemitské útoky měly tendenci v této době vzplanout pod jakoukoli záminkou, jako byla například politická kandidatura některých profesorů či příchod některých židovských učitelů. Za druhé republiky a v době Protektorátu došlo k úplné „árizaci“ univerzity. Na konci roku 1938 byl Samuel Steinherz jako osoba neárijského původu vyloučen ze všech německých vědních a historických společností. Činnost Společnosti pro dějiny Židů byla v květnu roku 1940 říšským protektorem pro Čechy a Moravu zakázána. 6. července 1942 byl Samuel Steinherz transportován se svou ženou Sofií do koncentračního tábora Terezín, kde také 16. prosince 1942 v den svých 85. narozenin zemřel.¹²⁷

¹²⁶ MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, str. 24

¹²⁷ <http://vesmir.cz/2014/09/08/zide-vsi-kozichu-nemecke-vedy/> (náhled 7. 4. 2015)

9 Závěr

Cílem práce bylo poodhalit fenomén antisemitismu v Československu v době první republiky v letech 1918 – 1938. Práce zpřístupňuje i historický kontext k dějinám Židů v českých zemích a počátky antisemitismu ve druhé polovině 19. století. Je patrné, že skrytý latentní antisemitismus se projevoval právě od doby, kdy Židé získali stejná práva jako ostatní a kdy se pokusili o svou emancipaci. Často byl podněcovatelem antisemitismu strach z „cizího“ židovského elementu, předsudky a stereotypy, závist či nacionalismus.

Období první československé republiky bylo zahájeno vznikem Československa 28. října 1918. Vzniklo jako jeden z nástupnických států po rozpadu Habsburské monarchie a založeno bylo na zásadě sebeurčení národů. Ale právě ono právo na sebeurčení jednoho národa se dalo realizovat jen při nedodržení práva na sebeurčení národa druhého. Nový stát – Československo – byl pojat jako český národní stát na jeho území se „proti své vůli“ ocitly početné národnostní menšiny, u kterých často nevymizelo úsilí o připojení k mateřským národům. I v tomto koření pak počátky meziválečného antisemitismu.

Nejprve se po vzniku Československa Židé radovali z možnosti přihlásit se oficiálně k židovské národnosti a ze zvolení „ochránce Židů a podporovatele menšin“ Tomáše G. Masaryka prezidentem, ale vlivem poválečného nedostatku základních životních potřeb se projevil antisemitské bouře a výtržnosti proti bohatším Židům. Způsobila to absence tzv. východní vlny Židů – chyběla dělnická třída v židovské menšině v Československu a většina Židů tedy byla ze střední či vyšší třídy. Po počátečních nepokojích vlivem zlepšení hospodářské situace a zavedení ekonomických a sociálních reforem ve druhé polovině dvacátých let, které znamenaly zlepšení postavení drobných středostavovských vrstev, antisemitismus v Československu téměř vymizel. Tento stav netrval ale dlouho.

Celosvětová hospodářská krize, která poznamenala především německou menšinu v českém pohraničí – zde byla odvětví průmyslu orientovaná na vývoz do zahraničí a tak pohraničí trpělo nejvyšší nezaměstnaností. Krize vynesla na vrchol Adolfa Hitlera, který se chopil v roce 1933 moci v Německu. Vlivem propagandy přicházející pak z nacistického Německa se začal šířit v Československu antisemitismus od českých nacionalistů a fašistů. Vznikla řada fašistických organizací, které ve svých programech využívaly antisemitskou rétoriku. K nejvýznamnějším patřilo hnutí Vlajka, jejíž působení se mi podařilo dokázat i v Plzni, jejíž činnost byla ale patrná hlavně až v období druhé republiky a protektorátu.

Po vydání Norimberských zákonů v roce 1935 se vzedmula vlna Židovských uprchlíků směřujících do Československa. Emigranty nebylo možné z hlediska demokratického principu Československa odmítnout, ale mnohé politické strany a hlavně fašistické organizace se netajily negativním postojem k židovským příchozím. Vlna antisemitismu opět eskalovala. A vlivem narůstající propagandy přicházející ze sousedního Německa se projevy antisemitismu neustále zvyšovaly až do nejvyššího stupně v období druhé republiky. Právě politická nestabilita a ohrožení státu či národa, pokoření či nenaplnění národních ambicí a sociální nejistota – „mnichovská zrada“ – se stala hybnou silou pro vzednutí antisemitismu ve druhé republice.

Dle mého názoru sice již bylo napsáno nemálo spisů a knih o antisemitismu, ale je neustále potřeba toto téma připomínat, poznávat jeho příčiny, dějiny a strukturu a přispět tak k prevenci šíření antisemitských myšlenek a názorů v dnešní moderní době. To se podle mě může podařit pouze odhalováním kořenů antisemitismu a poukázáním na jejich následky. Právě práce o době první republiky ukazuje počáteční projevy antisemitismu, dalo by se říci ještě spíše v latentní formě, které předcházely hrůznému období druhé světové války a tzv. konečnému

řešení, hrůzné genocidě, holocaustu. Sama jsem nedávno navštívila koncentrační tábor Terezín a ta hrůza je tam přímo „cítil“ ve vzduchu.

Diskriminace založená na antisemitismu znamená popření práva Židů na využívání nabídek a služeb přístupných ostatním lidem. Takto cílená diskriminace je samozřejmě nezákonná v mnoha státech a antisemitismus je trestný. Je důležité stále na tento nekončící problém veřejnost upozorňovat a varovat je před ním.

10 Seznam použitých zdrojů a literatury

ADLER, Bruno: *Boj o Polnou*, 2. vydání, Polná, Linda 1999

ARENDOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I-III*, 2. vydání, Praha, Oikoymenh 2013, ISBN 978-80-7298-483-1

BAUMANN, Arnulf-H.: *Co by měl každý vědět o židovství*, 1. vydání, Praha, Kalich 2000, ISBN 80-7017-205-3

ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? – Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*, 1. vydání, Praha - Litomyšl, Paseka 2005, ISBN 80-7185-695-9

ČAPKOVÁ, Kateřina - FRANKL, Michal: *Nejisté útočiště – Československo a uprchlíci před nacismem 1933 – 1938*, 1. vydání, Praha – Litomyšl, Paseka 2008, ISBN 978-80-7185-840-9

DWORKOVÁ, D. – VAN PELT, J., R.: *Osvětím: 1270 – současnost*, 1. vydání, Praha, Argo 2006, ISBN 80-7203-751-X

EISNER, Will: *Spiknutí. Tajný příběh protokolů sionských mudrců*, 1. vydání, Praha, Academia 2008. ISBN 978-80-200-1603-4

FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“: český antisemitismus na konci 19. století*, Praha-Litomyšl, Paseka 2007, ISBN 978-80-7185-882-9

GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1995, ISBN 80-7106-100-X

HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. – LHOTOVÁ, M. (eds.): *Židé v Čechách – sborník příspěvků ze semináře konaného 24. a 25. října 2006 v Liberci*, Praha, Židovské muzeum 2007, ISBN 978-80-86889-58-0

HARNA, Josef: *První Československá republika - pokus o demokracii ve střední Evropě*, 2. vydání, Praha, SPN 1993, ISBN 80-04-26363-1

JELÉN, Jiří: *Plzeňský Žumbera: leden-únor 1939 (k vývoji plzeňské Vlajky)*. In: *Západočeský historický sborník*. Sv. 3. Plzeň, Státní oblastní archiv 1997, ISSN 0862-5387

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938) – Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, 2. vydání, Praha, Libri 2003, ISBN 80-7277-195-7

KIEVAL, Hillel J.: *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*, Praha – Litomyšl, Paseka 2011, ISBN 978-80-7432-174-0

KOSMAS: *Kosmova kronika česká*, Praha, Svoboda 1972

KOSTLÁN, A. – ŠIMŮNEK, M., V.: *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism 1939-1945*, 1. vydání, Praha: Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2013, ISBN 978-80-7465-041-3

MALÍŘ, J. – MAREK, P. a kol.: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*, Brno, Doplněk 2005, ISBN 80-7239-178-X

MIKULÁŠEK, Alexej: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, Praha, Votobia 2000, ISBN 80-7220-090-9

MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, 1. vydání, Praha, Karolinum 2002, ISBN 80-246-0129-X

NAKONEČNÝ, Milan: *VLAJKA - k historii a ideologii českého nacionalismu*, 1. vydání, Praha, Chvojkovo nakladatelství 2001, ISBN 80-86183-24-6

NERUDA, Jan: *Pro strach židovský*, Praha, Jaroslav Slavata 1935

PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha, Práh 1999, ISBN 80-7252-017-2

PAVLÁT, Leo (ed.): *Židé – dějiny a kultura*, 2. vydání, Praha, Židovské muzeum v Praze 2001, ISBN 80-86889-11-4

PAVLÍČEK, Jaromír: *Československé dějiny a evropská politika ve 20. století*, 1. vydání, Opava, Optys 2008, ISBN 978-80-85819-65-6

PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2. vydání, Praha, SEFER 2001, ISBN 80-85924-33-1

POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRADNÍKOVÁ, M (eds.): *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech - sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu až červnu 2004*, Židovské muzeum v Praze 2004, ISBN 80-85608-94-4

RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát – Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, 1. vydání, Praha, Karolinum 1997, ISBN 80-7184-516-7

SKLENÁŘ, Jaroslav: *Historie židovského osídlení a židovští občané na Kralovicku Plasku a Manětínsku*, 2. vydání, Čistá, J. Sklenář 2014, ISBN 978-80-905840-1-3

SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.): *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech – sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*, Židovské muzeum v Praze 2004, ISBN 80-85608-72-3

TOMASZEWSKI, Jerzy – VALENTA, Jaroslav (eds.): *Židé v české a polské občanské společnosti*, Praha, Univerzita Karlova 1999, ISBN 80-85899-80-9

VEBER, Václav (ed.): *Židé v novodobých dějinách*, Praha, Karolinum 1997, ISBN 80-7184-412-8

VESELÁ-PRUDKOVÁ, Lenka: *Židé a česká společnost v zrcadle literatury*, Praha, NLN, s. r. o. 2003, ISBN 80-7106-430-0

Rozsudek z 12. 4. 1946, fond Mimořádného lidového soudu v Plzni, karton 29, signatura Ls 282/46, Státní oblastní archiv v Plzni

Dobové články z tisku: *České slovo, Právo lidu, Lidové noviny, Večer, Venkov*

www.blisty.cz

www.cssd.cz

www.ff.zcu.cz

www.holocaust.cz

www.nasinebocizi.cz

www.ucl.cas.cz

www.vesmir.cz

www.virtually.cz

11 Resumé

This thesis deals with the phenomenon of anti-Semitism in the Czechoslovakia in between 1918 – 1938. The first chapter focuses on the essence of anti-Semitism. The next part is devoted to the significant historical context of Jewish history in the Czech Republic. The author describes the time of Jews coming to Bohemia and their settling in 11th century until Jewish emancipation in 1867. Further chapters show anti-Semitism atmosphere in the 2nd half of 19th century and its leading into accusation of the Jew Leopold Hilsner having committed a ritual murder.

Afterwards the thesis focuses on the Czechoslovakia origin when T. G. Masaryk succeeded in implementation of a new state based on the democratic principle with a liberal attitude to minorities. However, a lack of basic necessities of life after the World War I led to anti-Semitism riots. Individual unrests are described as well as the state's attitude to the whole situation. The thesis points out the disunity of the Jewish people or rather the existence of the Jewish streams, namely German Jewish, Czech Jewish and Zionist Jewish streams.

The following part of the thesis presents a view into the 30's in the Czechoslovakia when a high anti-Semitism wave was surged because of the world economic depression and Adolf Hitler's rising to power. As a result of propaganda there were founded fascist organizations in the Czechoslovakia, too. The author aims to The National Fascist Community and The Fascist Movement Flag that worked in Pilsen as well. The thesis provides a comparison of the Jew situation in the neighbour states. The next chapter describes anti-Semitism press. The final chapter provides a biography of the Jew professor at the German University in Prague Samuel Steinherze and his rectorship affair.